

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

פרק ה

בבאור מפסידי הזהירות וההרחקה מהם

הנה מפסידי המדה הזאת ומרחיקיה הם שלשה: האחד, הוא הטפול והטרדה העולמית. השני, השחוק והלצון. השלישי, החברה הרעה. ונדבר בהם אחד לאחד.

הנה הטפול והטרדה כבר דברנו מהם למעלה, פי בהיות האדם טרוד בעניני עולמו, הנה מחשבותיו אסורות בזקי המשא אשר עליהם, ואי אפשר להם לתת לב אל המעשה. והחכמים עליהם השלום, בראותם זה אמרו (אבות פרק ד, משנה י), הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. פי הנה העסק מכרח הוא לאדם לצרף פרנסתו, אך רבוי העסק אינו מכרח שיהיה כל כף גדול עד שלא יניח מקום אל עבודתו, על כן נצטוינו לקבוע עתים לתורה, וכבר זכרנו שהיא המצטרפת יותר לאדם לשיגיע אל הזהירות, וכמאמר רבי

ביאורים ישרים

פרק ה: בבאור מפסידי הזהירות וההרחקה מהם שלוש גורמים מפריעים לאדם להגיע ליעודו.

הגורם הראשון, הוא המציאות, הדוחקת את הטיפול בעבודת האדם על מידותיו למיקום מישני בסדר העדיפויות. טבע האדם מעניק את מירב תשומת ליבו לדברים הלוחצים עליו בחיי היום יום. כגון עול הפרנסה או הלחצים החברתיים והסביבתיים להשגיות ולמצליחנות, ומטבע הדברים נושאים אלו גוזלים את מרבית זמנו של האדם.

פִּינָחָס (עֲבוּדָה זָרָה כ, ב), תּוֹרָה מְבִיאָה לַיָּדַי זְהִירוֹת, וְזוּלָתָהּ
 לֹא יִגִּיעַ אֵלָיו כָּלֵל, וְהוּא מֵה שְׁאֲמָרוּ זְכוֹרוֹנָם לְבִרְכָה (שם
 פָּרָק ב, מִשְׁנָה ה), וְלֹא עִם הָאָרֶץ חָסִיד. וְזֶה כִּי הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךָ
 שְׁמוֹ שְׁפָרָא הַיֵּצֵר הָרַע בְּאָדָם, הוּא שְׁפָרָא הַתּוֹרָה תְּבַלִּין
 לוֹ, וְכִמּוֹ שְׁאֲמָרוּ זְכוֹרוֹנָם לְבִרְכָה (קְדוּשִׁין ל, ב), בְּרֵאתִי יֵצֵר
 הָרַע בְּרֵאתִי לוֹ תּוֹרָה תְּבַלִּין. וְהִנֵּה פָּשׁוּט הוּא, שְׁאֵם הַבּוֹרָא
 לֹא בְּרָא לְמַכָּה זֹו אֶלָּא רְפוּאָה זֹו, אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם פָּנִים
 שְׁיִרְפָּא הָאָדָם מִזֹּאת הַמַּכָּה בְּלִתִּי זֹאת הַרְפוּאָה וּמִי שְׁיִחְשׁוּב
 לְהִנְצִל זוּלָתָהּ, אֵינּוּ אֶלָּא טוֹעָה, וַיִּרְאֶה טְעוּתוֹ לְבִסּוּף
 כְּשִׁימוֹת בְּחֻטָּאוֹ. כִּי הִנֵּה הַיֵּצֵר הָרַע בְּאֵמֶת חֹזֵק הוּא בְּאָדָם
 מְאֹד, וּמִבְּלִי יִדְיַעְתּוֹ שֶׁל הָאָדָם הוֹלֵךְ הוּא וּמִתְגַּבֵּר בּוֹ
 וְשׁוֹלֵט עָלָיו. וְאֵם יַעֲשֶׂה כָּל הַתְּחַבּוּלוֹת שְׁבַעוֹלָם וְלֹא יִקַּח
 הַרְפוּאָה שֶׁנִּבְרָאָה לוֹ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שְׁפַתְבִּתִּי, לֹא יִדַע
 וְלֹא יִרְגִישׁ בְּתִגְבּוּרַת חָלָיו אֶלָּא כְּשִׁימוֹת בְּחֻטָּאוֹ וְתֵאבֹד
 נִשְׁמָתוֹ. הֵא, לְמָה זֶה דוּמָה, לְחוּלָה שְׁדָרַשׁ בְּרוּפָאִים וְהַפִּירוֹ
 חָלָיו וְאָמְרוּ לוֹ שְׁיִקַּח סָם זֶה. וְהוּא, מִבְּלִתִּי שְׁתִּקְדָּם לוֹ

ביאורים ישרים

הדרך להתגבר על בעיה זו היא ע"י קביעת עיתים לתורה.
 ועיקרה, הכנסת שיעור קבוע של לימוד תורה לסדר היום
 כחלק מהשגרה. זוהי התרופה היחידה שמצאו חז"ל לבעיה זו.
 לדעתם, עצם המחוייבות של האדם לעסוק בתורה מידי יום
 בקביעות, מהווה את תחילת הפתרון. חז"ל אמרו: "ולא עם
 הארץ חסיד", וכן אמרו: "בראתי יצר הרע בראתי לו תבלין
 תורה".

היצר הרע, שכולנו כל כך מרבים לדבר עליו, הוא
 למעשה – המציאות הסובבת אותנו. הרצונות, התאוות

נו פֶּרֶק ה - בְּבֵאוֹר מִפְּסִידֵי הַזְּהִירוֹת וְהַהֲרַחְקָה מֵהֶם

יְדִיעָה בְּמִלְאֶכֶת הַרְפוּאָה, יְנִיחַ הַסֵּם הַהוּא וַיִּקַּח מֶה שְׂיַעֲלָה
 בְּמַחְשַׁבְתּוֹ מִן הַסַּמִּים, הֲלֹא יָמוֹת הַחֹלָה הַהוּא וְדָאֵי. כֵּן
 הַדָּבָר הַזֶּה. כִּי אֵין מִי שְׂמִכִיר בְּחָלִי הַיֵּצֵר הַרַע וּבְכַחוֹ
 הַמְטַבֵּעַ בּוֹ אֶלָּא בּוֹרְאוֹ שְׁבָרָאוֹ, וְהוּא הַזְּהִירָנוּ שְׁהַרְפוּאָה
 לוֹ הִיא הַתּוֹרָה. מִי אֶפּוֹא יְנִיחָה וַיִּקַּח מֶה שְׂיַקַּח זּוֹלְתָהּ
 וַיַּחֲיֶיהָ, וְדָאֵי שְׁחֻשְׁףֵי הַחֲמָרִיּוֹת יִלְךְ וַיִּגְבֵּר עָלָיו מִדְּרָגָה אַחֵר
 מִדְּרָגָה וְהוּא לֹא יִבִּין עַד שְׂיִמְצָא שְׁקוּעַ בְּרַעַה וְרַחוּק מִן
 הָאֱמֶת הַרְחֵק גָּדוֹל שְׂאֶפְלוֹ הַרְהוּרֵי דְבָרִים לֹא יַעֲלוּ עַל לְבוֹ
 לְבַקֵּשׁ הָאֱמֶת. אֶךְ אִם הוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּרֵאוֹתוֹ דְּרִכְיָהּ,
 צוּוּיָיָהּ וְאַזְהָרוּתֶיהָ, הִנֵּה סוּף סוּף מֵאֲלֵיו יִתְחַדֵּשׁ בּוֹ
 הַתְּעוֹרְרוֹת שְׂיִבִיֵּאוּ אֶל הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב. וְהוּא מֶה שְׂאֵמְרוּ
 זְכוּרֹנָם לְבִרְכָה (ירוּשְׁלָמִי חֲגִיגָה א, ז), הַלּוֹאֵי, אוֹתִי עֲזָבוּ וְתוֹרַתִּי
 שְׂמְרוּ, שְׁהַמָּאוֹר שְׂבָה מִחֲזִירוֹ לְמוֹטָב.

וְהִנֵּה בְּכָלֵל זֶה גַם כֵּן קְבִיעוֹת הָעֵתִים אֶל חֲשִׁבוֹן הַמַּעֲשֵׂה
 וְתַקְוָנוֹ כְּמוֹ שְׂכַתְבֵּתִי לְמַעְלָה. וּמִלְבָּד כֹּל זֶה מֶה
 שְׂיִשְׁאֵר לוֹ פְּנָאֵי מַעֲסָקִיו, אִם חָכָם הוּא וְדָאֵי שְׂלֹא יֵאבְדֵהוּ,

ביאורים ישרים

החברה וכו'. ומאחר והוא חלק אינטגרלי מאיתנו, ולמעשה
 הוא הטבע שלנו, הרי אין אנו מזהים אותו כגוף זר, מחלה,
 וירוס. ולכן גם אנו לא מרגישים צורך להלחם בו. נוח לנו
 איתו, וטוב לנו לפעול לפי הרצונות והתחושות שלנו וסיפוק
 תאוותינו. ולכן ללא התורה, לא יעלה על דעתו של האדם
 שעליו לרסן את תאוותיו ומעשיו, שהרי זה נגד טבעו.

הבנסת לימוד תורה בשגרת היום יום, יוצרת את ה-"שוק"
 היומי הדרוש לאדם. המעוררו לבקר את מעשיו, לחשוב על
 חייו ומטרתו ולהטות את מעשיו ודרכיו לעבודת הבורא. הוא

אֶלָּא יֵאָחַז בּוֹ מִיַּד וְלֹא יִרְפֶּהוּ, לְעֶסוֹק בּוֹ בְּעֶסֶק נַפְשׁוֹ וְתַקּוּן עֲבוֹדָתוֹ. וְזֶה הַמִּפְסִיד, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא הַיּוֹתֵר כָּלְלִי, הֵנָּה הוּא הַיּוֹתֵר קָל לְמִי שֶׁרוֹצֶה לְהַמְלִיט שִׁימְלִיט מִמֶּנּוּ.

אך השני, הנה הוא קשה מאד, והוא השחוק והלצון, כי מי שטובע בם הוא כמי שטובע בים הגדול שקשה מאד להמליט ממנו. כי הנה השחוק הוא מאבד את לב האדם, שכבר אין הטעם והדעה מושלת בו, והרי הוא כשכור או שוטה אשר אי אפשר לתת להם ערמה או להנהיגם, כי אינם מקבלים הנהגה, והוא מה שאמר שלמה המלך עליו השלום (קהלת ב, ב), לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עשה. וחקמים זכרונם לברכה אמרו (אבות פ"ק ג, משנה יג), שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לערוה. כי אף על פי שחמורה היא הערוה אצל כל בן דעת ולבו ירא מקרב אליה מכח הציור שכבר נצטייר בשכלו מאמתת גדל פשעה ורוב ענשה, הנה השחוק וקלות

ביאורים ישרים

מה שאמרו חז"ל: "הלואי אותי עזבו ותורתני שמרו, שהמאור שבה מחזירן למוטב".

הגורם השני המפריע לעבודת ה' הוא "קלות הדעת". אדם קל דעת פורק מעליו כל עול. אין לו מעצורים ולא עכבות, הוא עושה כל מה שעולה בדעתו. מרדן ואינו מקבל מרות. עליו אמר שלמה המלך: "לשחוק ראיתי מהולל ולשמחה מה זו עושה". וחז"ל אמרו: "שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לערוה". וכוונתם, כי חטא העריות נחשב אצל רוב האנשים כטאבו. איסור חמור שמי שעובר עליו שובר מוסכמות חברתיות - מלבד העניין הדתי שבו. אולם קלי הדעת

נח פרק ה - בבאור מפסידי הזהירות וההרחקה מהם

ראש ממשיכים אותו מעט מעט ומקריבים אותו הלוך וקרוב
 שתהיה היראה סרה מעליו מעט מעט מדרגה אחר מדרגה,
 עד שיגיע אל העון עצמו ויעשהו. וכל כך למה, לפי שפמו
 שכל מציאות הזהירות תלוי בשימת הלב על הדבר, כן כל
 עצמו של השחוק אינו אלא מסיר הלב מן המחשבות
 הישרות והעיוניות, ונמצא שלא יבואו הרהורי היראה בלבו
 כלל.

ותראה קשי הלצון והשחתתו הרבה, פי כמו המגן המשוח
 בשמן אשר ישמיט ויפיל מעליו החצים ומשליכם
 לארץ ולא יניח אותם שיגיעו אל גוף האדם, כן הלצון
 בפני התוכחה והמרדות, פי בליצנות אחד ובשחוק קטן
 יפיל האדם מעליו רבוי גדול מן ההתעוררות וההתפעלות
 מה שהלב מתעורר ומתפעל בעצמו מדי ראותו או שמעו
 ענינים שיעירוהו אל החשבון והפשפוש במעשים, ובכח
 הליצנות יפיל הכל לארץ ולא יעשה בו רשם כלל. ולא

ביאורים ישרים

משולחים כל רסן, ואפילו לא מתביישים להופיע בגלוי
 בתועבותיהם, אין גורם המפריע לאדם מעבודת הבורא יותר
 מאשר קלות הדעת.

קלות הדעת היא קו מחשבה ששום דבר לא חשוב, לא
 מוסכמות חברתיות, לא עונשים ולא מחוייבות כל שהיא. היא
 משולה לשמן המשוח על המגן המסיט הצידה כל חץ הפוגע
 בו. כך השקפה זו מגמדת כל מחשבה על מוסר ויראת ה'
 ומאפסת כל נסיון לביקורת ומחשבה על מעשי האדם. ועל זה
 היה הנביא ישעיהו צווח: "ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו
 מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי". דהיינו המלגלגים

מפני חלשת הענינים ולא מפני חסרון הבנת הלב, אלא מפני כח הלצון ההורס כל עניני המוסר והיראה. והנה הנביא ישעיה היה צוח על זה פכרוכיה, כי היה רואה שזה היה מה שלא היה מניח מקום לתוכחותיו שיעשו רשם והיה מאבד תקנתם של החטאים, והוא מה שאמר (ישעיה כח, כב), ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. וכבר גזרו אמר החכמים זכרונם לברכה (עבודה זרה יח, ב), שהלץ מביא היסורין עליו, והוא מה שהכתוב עצמו מבאר בפרוש (משלי יט, כט), נכוננו ללצים שפטים, כי זה הוא דבר שהדין נותן אותו, כי מי שמתפעל מן ההתבוננות ומן הלמודים, אינו צריך שיתיסר בגופו, כי כבר ישוב מחטאתיו בלי זה מכח הרהורי תשובה שיולדו בלבבו על ידי מה שיקרא או שישמע מן המוסרים והתוכחות. אך הלצים שאינם מתפעלים מן התוכחות מפני כח ליצנותם, אין להם תקון אלא השפטים, שאלה לא יהיה כח בליצנותם לדחותם מעליהם כאשר ידחו המוסרים. והנה כפי חמר החטא

ביאורים ישרים

ומתלוצצים על חובת עבודת ה' מאבדים כל תקוה לחזור למוטב. וכן אמרו חכמינו: "קשה הליצנות שתחילתו יסורין וסופו כליה".

הגורם השלישי המפריע לאדם בחתירתו לשלמות ולעבודת ה' היא החברה בה הוא מצוי. טבעו של אדם שהנורמות לפיהן הוא קובע מה יפה ומה מכוער, מה מודרני ומה מיושן, מה ילבש ומה יאכל, איזו התנהגות יאה ואיזו מגונה, נקבעות לפי מה שהחברה סביבו נוהגת. אין דרך להמלט מבעיה זו אלא ע"י בחירת החברה שבה יתערה. חברה תומכת בעבודת ה'

ס פֶּרֶק ה' - בְּאֹר מִפְּסִידֵי הַזְהִירוֹת וְהַחֲקָה מֵהֶם

וְתוֹלְדוֹתָיו, הַחֲמִיר הַשּׁוֹפֵט הָאֲמִתִּי בְּעֲנָשׁוֹ, וְהוּא מֵה
 שְׁלֵמֵדוֹנָו זְכוּרֹנָם לְבִרְכָה (עבודה זרה יח, ב), קָשָׁה הַלִּיצְנוֹת
 שֶׁתְּחַלְּתוּ יִסּוּרִין וְסוּפוֹ כְּלֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כח, כב), פֶּן
 יִחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי כָלָה וְנִחְרְצָה שְׁמַעְתִּי וְגו'.

וְהַמִּפְסִיד הַשְּׁלִישִׁי הוּא הַחֲבֵרָה, דְּהֵינּוּ, חֲבֵרַת הַטְּפָשִׁים
 וְהַחוּטָאִים, וְהוּא מֵה שֶׁהַפְּתוּב אֹמֵר (משלי יג, כ),
 וְרוּעָה כְּסִילִים יְרוּעַ. כִּי הִנֵּה אֲנַחְנוּ רוּאִים פְּעָמִים רַבּוֹת
 אֶפְלוּ אַחַר שְׁנַתְאֲמַת אֶצֶל הָאָדָם חוֹבַת הָעֲבוּדָה וְהַזְהִירוֹת
 בָּהּ, יִתְרַפֶּה מִמָּנָה אוֹ יַעֲבֹר עַל אֵיזָה דְבָרִים מִמָּנָה כְּדִי
 שְׁלֵא יִלְעָגוּ עָלָיו חֲבֵרָיו אוֹ כְּדִי לְהִתְעַרֵּב עִמָּהֶם, וְהוּא מֵה
 שֶׁשְׁלֵמָה מְזַהֵיר וְאֹמֵר (שם כד, כא): וְעַם שׁוֹנִים אֶל תִּתְעַרֵּב.
 כִּי אִם יֹאמֵר לָךְ אָדָם (פְּחוּבוֹת יז, א): לְעוֹלָם תִּהְיֶה דַעְתּוֹ שֶׁל
 אָדָם מְעוֹרְבַת עִם הַבְּרִיּוֹת, אִף אֶתָּה אֲמוֹר לוֹ, בְּמַה דְבָרִים
 אֲמוֹרִים, בְּבִנֵי אָדָם שְׁעוֹשִׂים מַעֲשֵׂי אָדָם, אִךְ לֹא בְּבִנֵי אָדָם
 שְׁעוֹשִׂים מַעֲשֵׂי בְהֵמָה. וְשְׁלֵמָה מְזַהֵיר עוֹד (משלי יד, ז), לָךְ

בִּיאוּרִים יִשְׂרָאֵל

מוקירה את מי שמתעלה ומשקיע בעבודת ויראת ה'. ועל זה
 אומר שלמה (משלי כד, כא): "ועם שונים אל תתערב". כי אם
 יאמר לך אדם: "לעולם תהא דעתו של אדם מערובת עם
 הבריות", אף אתה אמור לו: במה דברים אמורים בבני אדם
 שעושים מעשה אדם, אך לא בבני אדם שעושים מעשה
 בהמה". ושלמה מזהיר עוד (משלי יד, ז): "לך מנגד לאיש
 כסיל", ודוד המלך אמר (תהלים א, א): "אשרי האיש אשר לא
 הלך וגו'". וכבר פרשו זכרונם לברכה (עבודה זרה יח, ב): "אם
 הלך סופו לעמד ואם עמד סופו לישב". ואומר (שם כו, ד): "לא
 ישבתי עם מתי שוא וגו' שנאתי קהל מרעים וגו'".

צריאות העולם נכות הקרננות. ועמחי"ט: (ז) איש סוכו. היה לדון למקום הנקרא סוכו. מלשון אישי כהן גדול: (ח) כעבדים כו'. אמר כ"ף הדמיון וגם כפל דבריו אלף הוא כו' ודקדק בלשונו ולא אמר אלף מהיו כו', וגם קרא להעובדים ע"מ כו' עבדים, כדאי שלא נעשה שום דבר לומר שאסור הוא לעבוד ע"מ כו', דזה אינו, דגם העובד כן נדיק גמור הוא ועובד ה' מיקרי, ונחמס טעו נדוק וביחוס אלף שהיה לו לפרש שהיא מפורש לכל שומע] אלף נא להורות שיש מעלה ומדרגה יותר גדולה, והוא העובד מאהבה. ונא

עולם חסד יבנה. וגמילות חסדים הוא, לשמח חתנים, ולנחם אבלים, ולבקר חולים, ולקבור מתים, וכיוצא בזה: ג פרס. לשון ערך. בערכך, מתרגמינן פורסניה. והוא מה שאדם נותן למי שעבד אותו והוא אינו חייב בדין ליתן לו כלום (ט), כמו מה שיתן אדם לבנו קטן או לאשתו או לעבדו מפני קורת רוח שעשו לו. ואפילו לתקות פרס כזה לא יעבוד אדם את

חֲסִדִים: ג אֲנִיִּיגְנוּס אִישׁ סוּכוֹ (ז)

קָבַל מִשְׁמַעוֹן הַצִּדִיק. הוּא הָיָה

אוֹמֵר, אֵל תְּהִי כְעֲבָדִים

הַמְשַׁמְשִׁין אֶת הָרֶב עַל מַנַּת לְקַבֵּל

פָּרָס, אֵלָּא הוּוּ כְעֲבָדִים (ח)

הַמְשַׁמְשִׁין אֶת הָרֶב שְׁלֵא (י) עַל מַנַּת לְקַבֵּל פָּרָס,

להזכירו שנהיה ג"כ מהעובדים מאהבה. ועמחי"ט שהאר"ץ מה: (ט) ולומר שזה ההפרש שיש בין פרס לשכר, כי השכר הוא שינתן דמיון: (י) שלא וכו'. וטקסא אחרתא ע"מ שלא וכו'. ולא הפיטמי אותה טקסא, דלא שייך לומר

ח תם סופר

וגילוי שכינה "ולכל המורא הגדול"*) זה גילוי שכינה. (תקצ"ד). ע"י שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. וקשה מאי אולמי' דג"ח לפורטו בפ"ע ולא נכלל בתורה ועבודה, והרי אנשי כנה"ג תקנו השיבנו אבינו לתורת"ך וקרבתו מלכנו לעבודת"ך הרי תורה ועבודה ושכרו לגמ"ח. עכנ"ל בוודאי גמ"ח בין אדם לחברו אם שהוא מצוה רבה ונכלל בכלל תורה כולה עוד היא מדיניות אפי' באו"ה - אך היינו ע"ד עני עובר ממקום למקום מחויבים לפרנסו ואם יחלה בדרך הליכתו חולי מה צריכים לעסוק ברפואתו, ועניי עיר שאינם יכולים לעשות לפרנסתם מסייעים אותם כפי הצורך, וזה הכל מדיניות אעפ"י שהיא מצוה גדולה, אמנם אם יש עני שיכול להשתכר ולעשות לעצמו וליהנות מיגיע כפו ומשליך עצמו על הצבור, ומכ"ש הבא ממקום אחר

ומתעכב פה ולבסוף שיחלה ויהי עוד מוטל על הצבור אין זה מצוה ולא מדיניות, ואפשר שאם ישוב לכיתו יהי' לו בית והון ונחלת אבות ואפ"ה מתעכב בעירנו אין זה מחק גמ"ח. והנה אנו רואים מדרך עם ה' לפרנס בני הישיבה ולעסוק ברפואתם ובמחייחם וכל החסרונות שכתבתי לעיל ימצא בהם, שרובם יכולים לפרנס ממעשי ידם והרבה מהם יש להם בעירם בית והון נחלת אבות ומתעכבים פה כמה שנים ויכולים לילך למקומות אחרים - אך עם ה' אלו יבינו שאין זה גמ"ח אנושיות כי הם לא צריכים לכך כלל, רק באשר רוצים ללמוד תורת ה', ובעירם וגם במקום אחר לא ימצאו ככה, ומכ"ש שא"א להם להתבטל ולהנות מיגיע כפם, על כן גומלים עמהם חסד בצרכי עוה"ז כדי שיהיו פנויים לעבודת ה', נמצא גמ"ח הלז הוא גמ"ח של תורה ועבודה לא גמ"ח גופיי כלל וכלל, והיינו תורה ועבודה

(*) תיבות אלו המה מפסוק האחרון שבתורה, אך שם לא מצאנו שיובא במפורש דרש זה דהכונה לגילוי שכינה, ויתכן שכן הבין רבינו מתוך דברי חז"ל שם, ואכמ"ל. וגם ידוע הדרש המובא בהגש"פ עה"פ בפי תבוא "ויוציאונו ה' ממצרים וגוי במורא גדול" - זו גילוי שכינה.

חתם	פרק ראשון	סופר	ז
<p>- וגמילות חסדים השייך לתורה ועבודה על זה העולם עומד. (תקי"ף, מדרוש לח"ק). ע"ל התורה ועל העבודה ועל גמ"ח. הוא כמשל למלך שנתן כלי חמדה שלו לבניו האהובים שהיא התורה הקדושה וציוה לעשות לו אהל ודירה שהוא המשכן, וכל צרכי העבודה שהם פרוזדור לארון הקודש שבקודש קדשים מקום הכרובים, ואמנם יסודות הבנין ורצפת הבית הוא ג"ח שהוא היסוד שהכל תלוי בו אהבת ודביקות ישראל זע"ז, וכל העוסק בתורה לבד דומה כמי שאין לו אלוה (ע"ז י"ז ע"ב), אלא בתורה וגמ"ח, וזהו הרצפה והיסוד של הבנין, וע"כ על ג' דברים עולם עומד תורה ועבודה וגמ"ח. (תקס"ו, מדרשה לער"ח אדר).</p>	<p>לקבל פרס, אבל הוא בחסדו יתן מתנת חנם לאיש כמעשהו, אך טעותם מסיפא ויהי מורא שמים עליכם, חשבו מה שמים אין להם שכר ועונש אף אתם ומזה פקרו, כי לא הבינו כוונתו כמ"ש בח"ה (כשער חשבון הנפש פ"ג ד"ה והששי) כשם שהשמים וכל צבא אינם משנים תפקידם שפקדם ה' לשרתינו, כך אנחנו לא נשנה תפקידינו. (תקצ"ד).</p>	<p>אל"א הוּו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס. פי' פרס מן הציבור להיות רב או דיין. ויהי מורא שמים עליכם, פי' שמים אש ומים, וכבר כתבתי במקום אחר שכל המתמנה פרנס על הציבור כאילו נידון באש ומים, ע"ש*. (תקצ"א)</p>	<p>אל"א הוּו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם. כוונת התנא הזה מבוארת ומפורשת</p>

* את דברי רבינו שציון עליהם כאן מצאנו בתוך חידושי עמ"ס כתובות (דף י"ז, משנת תקס"ב), ומכיון שללא דבריו שם אין המאמר הנוכחי מובן כלל (וכפי שציון רבינו לעיון שם), ע"כ נעתיק בזה את כל המאמר הנפלא אשר זה לשונו: בדרשות שלנו כתבנו על מה דאחז"ל (ברכות ו' ע"ב) כל הנצרך לבריות כאילו נידון בשני דינים באש ובמים שנאמר הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה, שלפי הענין הי' נ"ל כיון "שצריך" אדם את הבריות, מהלשון "הנצרך" לבריות משמע הבריות צריכים לו, ואמרנו כי חפץ הקב"ה שהממונה ראש על עם ה' לא יתגאה ולא ירום כי אם יכנע לבבו כמים הנגרים ע"כ נמשלו ד"ת למים המניחים מקום גבוה והולכי למקום נמוך (תענית ז' ע"א), ובבחינה אחרת רוצה ה' שינהוג נשיאותו ברמה, וע"כ נענש שאול מרוב צדקותו וענוותנותו ונאמר לו הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה (שמו"א ט"ו). וזה הוא שקשה במנהלי ישראל, אם יתן חתתו בארץ החיים ח"ו ומטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשיש אוי לו (ע"י ר"ה י"ז ע"א), ואם מתנהג בשפלות יתירה לא טוב יהי לו, ע"כ אשרי מי שנכנס ויצא בשלום להשלים בין ב' מדרגות אלו, וזה נקרא בחינת אש כמשחז"ל האי צורבא מדרבנן דרתח אוריתא הוא דקא מרתח לי שנא' הלא כה דברי כאש, ומסיק שם אפי"ה מבעי לי לאינש למילף נפשי בניחותא עיי' פ"ק דתענית (ו' ע"א), ונבוא אל המכוון בעזה"י בהקדים כי בחינת אנוש היא בחינה שפלה, ע"כ אחז"ל מי שנצרך לבריות שהם צריכין לו ומתמנה עליהם הרי נידון בשני דינים באש ומים שנא' הרכבת אנוש לראשנו, הקב"ה הרכיב ב' מיני זע"ז בחינת אנוש הרכיב על בחינת ראש שיהי מצד א' אנוש ומצד א' מתנשא לראש, וה"ל כאלו באנו באש ובמים, כאש המרתחת לי לזרוק מרה, וכמים המניחים מקום גבוה וזוחלין למקום נמוך, ומסיים ותוציאנו לרויה כי יש לשבח ולהודות לה' אם זכה להצליח בשתי אלו.

לעבוד ע"מ ועל תנאי שאם יתן לו שכר שלא יעבדו. ולא קשיא הכי גם העובד שלא ע"מ כו' יודע הוא שסוף השכר לנא והרי הוא מקוה אל הגמול, זה אינו, שהעובד מאהבה הוא שנתניו מקלר תמיד בעטדה ומושב בנפשו שלא עבד כראוי לו לרוב אהבתו בו יתנך, ואדרבה ירא לנפשו פן יתעל צקלוו נעטדהו, ואשס. וזו שקיים ויהא מורא שמים כו', כינהו נשם שמים, לומר שלא תהיה היראה מעונש ס"ו, אלא יראה מנד גדולמו יתנך נ"ל. תו"ט: (יא) קצלו מהס. פירוש

ויהי מורא שמים עליכם: ד יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם (יא). יוסי בן יועזר איש צרדה אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים,

בוראו, אלא מאהבה בלבד: ויהי מורא שמים עליכם. אע"פ שאתה עובד מאהבה עבוד ג"כ מיראה. שהעובד מאהבה זריו במצות עשה, והעובד מיראה נזהר ממצות לא תעשה, ונמצאת דעבודתו שלימה. וכן אמרו חז"ל, עבוד מאהבה עבוד מיראה. עבוד מאהבה, שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא. עבוד מיראה, שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט: ד יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן

משמעון ואנטיגנוס. הרמ"ה. יש ספרים גרסי ממנו. וכמע המדרש שמואל שהיא הגירסא המדוקדקת אס הומוקה.

איש ירושלים. כל התנאים הנזכרים בפרק זה זוג זוג פלוני ופלוני קבלו מפלוני ופלוני, הראשון מהם נשיא והשני אב בית דין: יהי ביתך בית ועד לחכמים. כשירצו החכמים להתקבץ ולהוועד, יהיה בבית של פלוני. שאי אפשר שלא תלמוד מהם

חתם סופר

שומר לתלמידיו שיעבדו את ה' בלי שום פניה או תקות שכר רק מאהבה עזה טהורה וברורה, וממילא מוכן שלא יעבוד מיראת עונש אם כבר הגיע למדרגה היותר גבוהה לאהבת ה' בכל לבבו ובכל נפשו, א"כ קשה מאוד איך ירד התנא אחורנית ומסיים ויהי מורא שמים עליכם, שמשמעותו לעבוד ה' מיראה. ונראה לפרש דאבינו אברהם עבד את ה' באהבה גמורה וחלוטה, וכן קראו הקב"ה אברהם אוהבי (ישעיה מ"א ח'), וזכה שנפלה מוראו על ד' מלכים

אדירים, ונסו מפניו והוא רדף אותם ויקח מהם כל שללה, רבינו משה קרן עור פניו עד שיראו מגשת אליו, וכן הבטיחנו הש"י בתורתו (דברים כ"ח י') וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. נמצא לפי"ז עלה התנא מעלה מעלה, ואמר עבדו את הכורא ית"ש באהבה שתזכו על ידה למדרגה זו שיהיה מורא שמים עליכם, ר"ל שייראו מכם יען שם ה' עליכם^א, והיא ההשגה הגדולה שבגדולות.

(מרשימת תלמיד, נדפס בח"ס החדש עה"ת)^ב

(א) והזוהר בפי וישב (קצ"א א'), כתב: כל מאן דאשתדל באורייתא ובפולחנא דקוב"ה דחלתיה ואמתיה על כולא (הובא בהקדמת הראשית חכמה).

ב) בענין עבודה ע"מ לק"פ נעתיק בזה מש"כ רבינו במק"א (במאמרים לרות משנת תקס"ג), בשם רבו ההפלאה זצ"ל, וז"ל: אמר מ"ו הגאון החסיד בעל הפלאה הי' ישמרהו ויחיי, כי לשון ע"מ לקבל פרס יצדק כך, דהנה כל חפצים לא ישוו בשכר מצוה אחת, אלא שלפעמים אדם קובע לו שכרו, על דרך משל הרגיל במצוה ופ"א מניחה מלעשות מפני הפסד ממון מה, הנה גילה דעתו שלא עלתה שווי המצוה בעיניו אלא בכך וכך ולא יותר שאילולי כן לא הי' מניחה מפני הפסד הסך ההוא, הרי קבע לו שכר לכל אותן שכבר עשה, בשכר הסך ההוא, וה"ז פרס לשון חלק ומחצה ממה שהי' ראוי לו, כי אילו לא סיכל לקבוע לו שכרו הי' כל חפצי העה"ז אינם כדאים נגד שכר אי ממצותיו גם כי בכולם, עכ"ד מורי הגאון נ"י, ודפתיח.

לו חתם מגילת רות ב סופר

ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו. אחז"ל [רבה, רות ה' ד.] יהי משכרתך שלמה המלך, ויל"ד מאי שנא שלמה ולא דהע"ה, ועוד מאי אשר באת ולא אמר אשר חסית תחת כנפיו. וי"ל דהנה אנו רואים שאירע למשיחנו מלך ישראל מה שאירע לאומתו עם ה' אלו בכלל, כי מה שיש בכלל האומה יש במלכה בפרט. והוא כי להיות ניצוצות קדושות הרבים מפוזרים במצרים, נתגלגל הדבר שע"י רעב ירדו למצרים, והיו כמשליך רשת כמים הרבים ונכנסים הדגים לתוכה ומוציאים אותה ונשארו הדגים בקרבה, ה"נ נתדבקו כל האורות ההמה בישראל ולכל בני ישראל היה אור ויצאו וינצלו את מצרים, ככה אירע לשתי פרידות הנשארות בגוים אשר מהם הושתת המלוכה, נתגלגל הדבר וירד אבי המלוכה אלימלך ע"י חרפת רעב בגוים להוציא אחת משתי פרידות אלו, והיה מהראוי ג"כ שתדבק קדושת הפרידה ההיא בהם והם יצאו חיים ויחזרו לשוב לשבת בארץ הקדושה, אמנם לא זכו מחלוק וכליון לכך ואדרבה זכות רות כי רבה ונדבקה נפשות מחלוק וכליון בה והיא שבה לארץ הקדושה. והנה היה מהראוי שעוד פעם אחר יגלו בניה של רות משבט יהודה ע"י רעב אל ארץ עמון להוציא פרידה שניה נעמה העמונית משם, אך מפני זכותה של רות אשר באת לחסות, ר"ל לא שהוציאו מחלוק וכליון את אורה כמו במצרים אלא אדרבא היא בעצמה באה, על כן יהיה משכורתה חלף זה, שיצא ממנה שלמה הע"ה שנשא נעמה העמונית בכבוד וגדולה בלא רעב וגלות כי אם במלכות וממשלה. — זה הרמז "וכי תשיג יד גר ותושב עמך" [ויקרא כ"ה מז.]. זה רות, "ומך אחיך עמו" מחלוק וכליון עמו ממש שהיה רוחם בקרב רות ונמכר להם ממש, "אחרי נמכר גאולה תהי לו" שע"י יצא מלכות בית דוד, ואמר "אחד מאחיו יגאלנו" ע"י ייבום, ואמר "או דודו או בן דודו", הוא טוב שהיה דודם, ובעזו בן דודם כמבואר ס"פ הספינה [ב"ב צא.]: [דרשות שם]

ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו. יל"ד מה לשון משכורתך שלימה וכי יש שכר שאינו שלם. וי"ל עפ"י שאמר מ"ו הגאון החסיד בע"ה הפלאה, ה' ישמרנה ויחיהו, כי לשון על מנת לקבל פרס יצדק כך, דהנה כל חפצים לא ישוו בשכר מצוה אחת, אלא שלפעמים אדם קובע לו שכרו, על דרך משל הרגיל במצוה ופעם אחת מניחה מלעשות מפני הפסד ממך מה, הנה גילה דעתו שלא עלתה שריות המצוה בעיניו אלא בכך וכך ולא יותר שאלולי כן לא היה מניחה מפני הפסד הסך ההוא, הרי קבע לו שכר כל אותן שכבר עשה בשכר הסך ההוא והרי זה פרס לשון חלק ומחצה ממה שהיה ראוי לו, כי אלו לא סיכל לקבוע לו שכרו היו כל חפצי העה"ז אינם כדאים נגד שכר אחד ממצותיו גם כי בכלם. — עכ"ד מורי הגאון נ"י ודפח"ח. — והנה רות שהניחה מולדתה ובית אבותיה והלכה אל עם אשר לא ידעה היא ואבותיה ונפלה עליהם בעניותה והיא היתה בת מלך,

ח תם מגילת רות ב סופר לו

הרי בטוחים אנו שלא תעזוב שום מצוה עבור שום דבר מהעה"ז ולא תקבל שכרה בפרס, על כן אמר ותהי משכורתך שלימה דייקא ולא בפרס.

והענין כי מדרגתן של ישראל הוא על כנפי נשרים, והגרים לא יזכו כי אם תחת כנפיו, והמדרגה היותר גדולה היה בימי שלמה שהיה סיהרא במלואה [כשמות רבה טו, כו]. ולא בימי שלמה בן דוד כי הוא לא הי' אלא מתקן דרך לפני מי שעתיד לבוא במהרה בימינו אשר עליו נאמר "לשלמה אלקים משפטין למלך תן וצדקתך לכן מלך" [תהלים עב, א.], על כן אמר ותהי משכורתך שלמה המלך, השלם במלכותו על גפי כנפיו אשר באת לחסות חח"ת כנפיו דייקא וק"ל: [דרשות שא, ע"א]

ישלם הי' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם הי' אלקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו. ובמדרש [רות ה, ד.] שרמו לה שיכוא ממנה שלמה המלך. והענין, דלכאורה יש להבין אותו פלוני אלמוני שלא רצה לגאול את רות מחמת שטעה בעמוני ולא עמונית, איך אמר [להלן ד, ו.] "לא אוכל לגאל לי פן אשחית את נחלתי, גאל לך אתה את גאולתי", ממ"נ אם היא מותרת מותר גם לו ואם היא אסורה עליו, גם על בועז אסורה, וצ"ל דסוגיא דעלמא הוה לומר עמון אפילו עמונית, אך בועז היה מורה במדרשו עמוני ולא עמונית, והיה מתירא אותו פלוני דהוה טעה בשיקול הדעת והדר דינא אי לא נשא ונתן ביד כדאיתא במס' סנהדרין [ל"ג.] ובגשואין אי אפשר להיות נשא ונתן ביד, וא"כ אי ישיאנה לאותו פלוני אלמוני, יחזור הדין אח"כ ותהיה פסולה לקהל, לכן אמר לו גאל לך אתה את גאולתי, והוי אח"כ נשא ונתן ביד וקם דינא גבך ואפילו אם יחלוקו חכמי הדור אח"כ על זה הדרש דלא עמונית, אפ"ה קם דינא לגבי ידיה ומה שעשה עשוי ומותרת היא לו.

ובזה מתורץ קושי מהרש"א ביבמות דף ע"ז ע"א שתמה על שונאי דוד האין יוכלו לומר שהוא פסול לקהל, הלא יש ראייה מבוועז על זה הדרש עמון ולא עמונית, ולהנ"ל ניחא דודאי בועז עצמו שדרש היתר על רות אפילו אם הוא טעה נגד סוגיא דעלמא, אפ"ה מה שעשה עשוי וקם דינא אבל מכאן ולהלן אם אחד רוצה לחלוק עליו יש לו רשות, ומכ"ש שסוגיא דעלמא לא דרשי הך דרשא דלא עמונית ועל דוד להביא ראייה שהוא כשר לבוא בקהל, כעין מעשה דר' ישמעאל בר יוסי ור' חייא עי' ברי"ף שם, [בסנהדרין י"ב ע"ב (מדפי הר"ף)]. אך הובא ברא"ש [פ"ד סי' ו] במס' סנהדרין, ודאי אם אחרונים יודעים טעמם של ראשונים אז יוכלו לחלוק עליהם אם ירצו, אבל אם איגלאי למפרע דלא ידעו טעמם של ראשונים בשעת מחלוקתם, אם אח"כ נתגלה טעמם של ראשונים, אז נתבטל כח המחלוקת של אחרונים וצריכים אנו להורות כדברי

ברמורא

אבות פירק א

תיש

י

החלוקת ראשונה בישראל, ולכך אומר אני שלפניהם לא סחכרו זנות, כי הים האחד לכלש גדוהו, ואין שני לו, משאיכ יצעות אלו ואלו, שנחשדה חזילה וסיו לפני ראשים, ואעפ"י תורחש אעת, שהרי קבלום, ואין מעסלוקת אלא צדנים התלוים צקנרל, להדקש צלמת

ען המדות שסחונה נלשח צמן, כמו שהסח"צ הרעו הסצור צום, צבקדמתו לפי שעתיות: קצלו מהם, פירש סרמיה עשעשון ואנטיגוטס וכי ריי צן כי עלעדו

יְוֹסֵי בֶן יוֹהָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קָבְלוּ מֵהֶם.

יֹסֵי בֶן יוֹהָנָן אִישׁ צְרָדָה אָמַר יְהוֹי בֵּיתָהּ

בֵּית יַעֲרֹב לְחֻקֵּימֵים, וְהָרִי מִתְאַפֵּק בְּגַמְרֵי

רגלים

תחלה לפני שמועון ונפטר, והם עדין לא לעדן כל לרסם, וסזרו ללעוד לפני אנטיגוטס בעעלא עקום שמועון, עד שנספטר גם הוא והם עללו חם עקומו, מדרש, ואין כלאש עיש

מלל חנן צפירוש קצלו שמועון ואנטיגוטס כדחק לעיל קבל שמועון, אבל ריי אין כרלה לפי שאין מן סכאוי שלח הכיר צסם קצלו, וריכיר שלחריס קצלו מהם, ועוד צעיקל כוונת סודעח הקצלה סוא לסודיע שלשלת הקצלה שהיא עסיי איש עשי איש עד המחצר סוא, ומהם סוא שסצר ססצור, ויסב מענו: והוי מחלנב, פירעיש צמיל שחשצ לרגליסם סכך סיווכסנין כוי, וליק על סא דפירש צקוף סיפיה סבי שמת רב סיו לועדים עשומד, דסכא סיק שאס סיו יושנים, סיה מנהגס ספרצ יושצ על הקשקל, וסחלעדיס יושנים לרגליו על סאצן, וסחס נמי לא אער ססיה סקיר לסס ליכב, ולא סיו ליעדים אלא צענידה, דליא אלא ססיו צרואיס וסיו לועדים עשומד לכבוד

וסעני אצ ציה דין: יחי ציתך ציה ועד לחכמים, כסירנו סחכמים להחקנן ולהחועד, יחי ציתך מוכן לדצר זס, ססיו דגילים לועד נחקנן צציו סל פלוכי, סאי אסער סלא הלמוד מהם חיה דצר חכמה, משלו משל למה הדצר דועס, לנכנס לחנותו סל צסם אעיש סלא לקח

כלים ותימ ריה טוב קלפ והוליא עמו: וסיו מחלנב צעסר רגליהס, כלוער סחלך אחריסם, ססמסלך מעלה אצק צרגליו, פיא שחשצ לרגליסם על סאצן סכך סיו נסגיי

סכרצ יושצ על סספסל וסחלמדיס יושנים לרגליו על גצי קרקע: וסיו סותס צלמא אח דצריסם, כאלס למא שסותס לחלצון, ולא

צסם סרייל סגני דוכו קצלו מהם כוי אעיש פיש קלה פנים לזס, מלל חנן צפירוש קצלו שמועון ואנטיגוטס כדחק לעיל קבל שמועון, אבל ריי אין כרלה לפי שאין מן סכאוי שלח הכיר צסם קצלו, וריכיר שלחריס קצלו מהם, ועוד צעיקל כוונת סודעח הקצלה סוא לסודיע שלשלת הקצלה שהיא עסיי איש עשי איש עד המחצר סוא, ומהם סוא שסצר ססצור, ויסב מענו: והוי מחלנב, פירעיש צמיל שחשצ לרגליסם סכך סיווכסנין כוי, וליק על סא דפירש צקוף סיפיה סבי שמת רב סיו לועדים עשומד, דסכא סיק שאס סיו יושנים, סיה מנהגס ספרצ יושצ על הקשקל, וסחלעדיס יושנים לרגליו על סאצן, וסחס נמי לא אער ססיה סקיר לסס ליכב, ולא סיו ליעדים אלא צענידה, דליא אלא ססיו צרואיס וסיו לועדים עשומד לכבוד

התורכ

לחם נקודים

לחם שמים

נגד ונקצר (אולם יל שורש בפיע ערה שניי אלהים): יעור, בעלים ושש נקודות במיש (נריה לי ימ); צדה בלי יוד בכתוב: יחנן, כשני קבצים, נמצא לרוב בכתוב: ביה, בח רשיה חיו שואי: בית, רביק: ועל, כילו מתת, רבסקל חלטידי, משורש יער, אצחיות רגח מתחלפות, ובנפעל סרחתה רייו ב, אעל לך, נער אל חך הדכל: לחמים, סודע: בשפר, רסק

פריסה מלכותך, וכן בלשון משנה אכילה פתס סוא חלי ככר וסרנה כילול צה, גם כאן סכוונס על וקלה הגמול או מחליו שמוקם אוחו צעוסיי כי אעיש פיש סכר כב טוב כלטון לסותרי תורכ צעקב, וכלמון סוא צעל וסלכחון יחי לסלס סכנו, אצל אין ססכר סמויעד אלא לעולס סכולו פוצ כידוע מדקס חיל, סיוס לעשוחס ועמר לקבל סכרס,

כי צולחי סקנים אינו מקשה סכר כל צריס, אלא שסכירות חיה משחלמת אלא צקפסם, לכן אין סעולס סוס מוכסר לחשלוס סכךן סל לדיקיס צחיוצ, מוחנת יעורי סחורס, כנווע, עס פיש סנעסות מיוסדות לכלל סאועס, צסיוח יסחאל עכסריס מעעסיס צאיי, ססונעסו צסקרת סמונעיס עקיוס סחורס, וסקוק סמעיקיס סוכסלות אח סרעעיס צלנד, לא סילוס סכר סוטרת כלל (ואין כאן מקוס ציחור דצר זס צהרצנב) אונס סיחידיס סכרידיס אשכ סי קורל, אין לסס ללסות פיס גמול וסכר צעוסיי, אף אס יס לדיקיס סמויע אליסם כמעס סרעעיס, וכן לספד, כי אל דעות ס ולו נחכנו עלילוח צני אלס (יס דצריס סאלס אוכל פירוסיסם צעוסיי, וססיפך כמו כן, ויש סאוכליס צוכוח אצחיסם, וכן יס סקוצליס צעון אצחיסם, וכיש צנח סחל סבורס לטוץ ולהסכר, ואליל מקוד סנגול) לכן על זחס סיס אסרת ססנל סקדוש סלו, צמלמרו סמתוק למיך סכרייל, כשחמר אית כעצדיס כוי על מנה, כי ידוע עיש כל סאוער על מנה כלאוער מעכסיו, וסרי סריל סחלי, סעל מנה כן סוא עוצד, סיהא סכר לפעולחו מעסח מיד צעולס סמעסס, ואינו מחלס להמחין על עולס הגמול סנל אחר זה, ועל דעח כן עוצד סוא לקצל על כל פנים פתס מחלית ססכר צעוסיי, אעיש סחינו מנבס כולו, כי כולס סוא ספסלר לו גיכ מעכרו לעמיד לסיות אחרית ותקוס לנפס, לעולס סכולו סוב וארוך, ואין רלוו לאכל עולס כאן צעסס אמת, רק וקלחו עקוס ריי חיקך ומיד, וגס כי כוונתו רליוס צום, כדי שינלחו לו סככות סעלמכרס למעסס סעצורה צלי מוכע, אעפ"י מוכעו סחנל מזה, סלא לעצד כן צעל מנה, לפי ססחנלי אינו רלוי לעוצד מוסנסם, כי ססייה לא ימענ סמוץ לסולכיס צחמים ולאלס סעוץ לפכיו, גס אינו דצר רלוי לחצו פוס חלק סכר צעוסיי, לפיכך לא יעסס מחלס מיד כך, כי ריי מוכין לו, ומכלס קכרו לעוסיי, וכענין סלמרו צפרקל דמקדי גצי אסחל דכחציד (ועס שפליט צחוקיס ריי סלער זכר נח אח אסר ססלכתי לפיכך וגוי, לא צקס על קצול סכר צעוסיי אלא לסללת נפשו מעכשו סל גיססם ספליר צספסל סלא יכרס צמלי יערו וילך לסחול בלא וולד, וכרעס לו יעעיס סכציל, כי מוס אסח, מעסס דלל עקקח צפיו, לפיכך צכה ויסחנן לזכור לו מעסיו סעוסייס, ולסחריך לו סומן צעוסיי, כדי שיקייס פיו לעולס נפשו מיד סחול סלס: עייל סלכך נחכונו חויל כסלמרו מלי וסמוץ צעיניך עסייתי, ססמך גחולה לחפסל, ססקסס להס כי לא יחכ לסחול סכר מעעיס מוציס צעוסיי כלל אסיי לסליל מוחו, מחמר סאין סעוסיי מקוס סחלעוויין כלאוער, לכן אמרו סנחכוין על דצר עוצ סחינו מפורש צחורס סייני מעסס וקייס מלוח ספסל, על דרך המוצמר וסמלוער שספסל, וכנמי מוצור חללי צריא, ספליסם סאין סכר מלוח עלמח צלוסיי, ויינו סכר ענס מלוח מעחלס צעוסיי, וסרי זס ככוון): ומס כוללו למכי דצרי סנוקחל ססרינל

השואלים, אם כי אנכי לא שניתי מהנהוג לבל יהיה השלילה כפגיעה בכבודם על כל זה להדפיסם הוא בכלל מה דסני לך וכו', ולמען בל תצטרך לפלס איך לכתוב, איעצך לאחוז תמיד תיבה הראשונה מהתוארים, על דרך משל, דרך הכותב להקדים לפעמים תואר הרב לתוארים אחרים, וכותב הרב המאור הגדול או הרב הגאון, ולפעמים מתחיל מיד בתוארים אחרים וכותב להמאור הגדול וכו', או להגאון, על כן תאחוז תמיד התואר שתמצא כתוב ראשון, ומן הרב הגאון או הרב המאור הגדול, תכתוב הרב, ומן הגאון המפורסם או הגאון הגדול תכתוב הגאון, [אב"ה, וזהו אשר תראה תואר אחר מהשואלים משונה במקום אחד מבמקום אחר].

עוד אבקש מבני שיחיה, הלא תראה רבים מהשואלים אשר תדע כי למדו בישיבתי, הן בעודני בקהילת קודש ליסא באהל התורה אשר נטע לי זקנכם מר חותני הגביר הצדיק ז"ל, הן אחר כך ביושבי בק"ק פרידלאנד, ובישיבתי פה קהלתינו, אל תכנה את מי מהם בשם תלמיד, גם לא לכתוב בלשון נוכחי, כי מעודי לא קראתי לאדם תלמיד כי אמרתי מי יודע מי למד יותר ממי, אף כי עכשיו שרבים מהם גדלו והצליחו בלימודם ועשו פרי, ואם תמצא באחת המקומות כתוב כן, תדע שהוא תוספת מהמעתיקים, בידועם שהיו מבני ישיבתי, ותמחה זה מעל ספרי. מובטחני כך בני ידידי, שגם אם יקשה בעיניך מה ממבוקשותי, על כל זה בל תחדול ממלאות רצוני כדרך הטובה תמיד הנני אביך וכו'.

ואלו דבריו הטהורים מירח אדר תקצ"ד, לבני יקירי חביבי וכו' מה' שלמה נ"י, אשר אמר בני חביבי נ"י **שרצונו** לברור התשובות להעמידם על סדר הטורים, טוב הדבר, ואשר כתב שבירר אותן שהשכתי לצורך מעשה להציגם לבדנם, יפה עשית, וישר כחך שעשית, כי בתשובתי באין צורך למעשה אפשר באו בהם דברים אף שאינם קרובים כל כך בכוונת הראשונים, לא חדלתי מלכתבם, כל שהיו נראים בעצמותם נכונים בסברא ובטעמא, ואינם פלפול של הבל חלילה, אמרתי בלבי ימצאו מנוח במקום אחר, ולפעמים הארכתי לאהבת השואל, בידועי כי חפץ הוא לשעשע בארוכה, ופעמים בהיותי יודע שהאיש השואל מר נפש ושרוי בצער, למען שמח נפשו בדברי.

ואשר שאל בני חביבי אם טוב בעיני לכנות אלו פסקים ואלו כתבים, בהשקפה ראשונה בל ידעתי למה זה תשאל לשם כי לאו שמא קגרים, תן להם מה תתן, אחר כך נתיישבתי שאפשר לא יכון שם פסקים, שנראה כאלו הלכה פסוקה היא אצלי ואין אחריה כלום, ולא על דעת זה נתרציתי לכם להדפיסם, כי תמיד מיראי הוראה אנכי, ודי אשר הוצרכתי להשיב לשואלי, מדאגה שבל אהיה

בכלל כל מי שהגיע להוראה ואינו מורה, וגם בכל זה שו"ת רבי עקיבא איגר <ספרי אור החיים> - א / איגר, עקיבא בן משה {עמוד 6} (726077)

סמכתי שהרב השואל יעיין ויבדוק בדברי ויבחור, וגם פעמים רבות לא סיימתי כלל בהחלטה מטעם זה, אבל שיהיה נראה כאלו פסקיה למלתיה, ויבאו לסמוך עלי בלתי בחון אותם בעת הצורך על פי החקירה בש"ס ופוסקים, חלילה לי כזאת לקבל עלי אחריות דעלמא גם אחרי קצי ומדת ימי, ובלא זה קשה בעיני מה שאני שומע שנהגו כמה מורי הוראה, בצאת חבור חדש יפסקו אחריו, ולא יפה הם עושים, כי עליהם לחתור כפי כחם, ואם אחרי עיונם היטב ימצאו דברי המחבר טובים, אז ילכו אחריו, אבל להאמין לכל אשר ימצאו כתוב אינו מדרכי החכמה, על כן חוששני ששם זה יתן עוד מקום יותר לכך, ולא ניחא לי בשם זה, [אמר שלמה בנו מה שהנחתי שם זה, אין בו משום העברה על רצון אבא מארי מ"ו נ"י חלילה, אחרי שאני מעתיק דברי קדשו בזה, כבר סר החשש מעצמו]. והנני רואה שבני הגאון נ"י כבר קרוב להתחיל בדפוס, אבקשך בני ידידי לפקוח עיני על זה שיהיה נדפס על נייר יפה דיו שחור ואותיות נאותות, כי לדעתי הנפש מתפעלת והדעת מתרוחת והכונה מתעוררת מתוך הלימוד בספר נאה ומהודר, וההיפוך בהפכו אם הכתב מטושטש, והוא כמעט כדרך מה שאמרו ז"ל כל הקורא בלא נעימה כו' ונתתי להם כו' ומשפטים בל יחיו בס, כי אלו מעירים ומשמחים הנפש, והכונה נכונה עם השמחה אל הדבור הן כמו נשמה וחיות אל הגוף, והנה זה זמן רב בשלחי המכתבים ליד בני אחיך מוה"ר אברהם נ"י כתבתי לו כמה דברים אשר רציתי בס בענין הדפוס, ימחול בני שיחיה לדרוש ממנו זה המכתב, כי קשה עלי עתיקא להזכירני את האמור שם, בוטח אני אחר שבטלתי דעתי מפני דעתכם, ועברתי על רצוני מפני רצונכם, [אמר שלמה כוונתו בזה, כי לא היה בדעתו להדפיס עד הטינו רצונו ברב הפצרות, ואולם הרבה היה לי לדבר מזה ולהעתיק מכ"ק מיום כ"ו אלול צ"ד לפ"ק, אבל מה אעשה אם הוא צוה לי אבי מ"ו נ"י הס כי לא להזכיר תעשו גם אתם רצונכם כרצוני, ובכל אשר אמרתי אליכם במכתבי שם תשמרו, אביך ידיך דורש שלומכם בכל לב הק' עקיבא בהרב מוהר"ם זצללה"ה גינז מא"ש.

ודברי קדשו מירח תמוז צ"ד לפ"ק, אלו הם, אורך ימים טובים לבני חביבי וכו' מה' שלמה נ"י. תמול הגיעני קונטרסים הנדפסים ששלח לי ר"מ בני שי, בפתחי אותם ראתה עיני טעות בשאלת שלום בתשובה אחת אשר זכרתי ששאלה זו לא היתה ממנו כי אם מבנו, וציינתי לתקן בלוח הטעות, אם כי אין נפקותא לדינא מזה, מכל מקום אינו נכון להלביש בדברים בעלים אחרים ולהשמיט שם בעליהם, ובלי נדר אכתוב לבני מוה"ר אברהם נ"י לבקש להזהר לעתיד שלא לטעות בזה, [אב"ה באמונה לא

בשלי היה הטעות כי אם בשל מעתיקים ראשונים. ואולי היה הודפס מאתר אוצר החכמה

ארבעין שנין, ובעיז' ה' ע"ב דלא קאי איגש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין.

הון ועושר בכיתו וצדקתו עומרת לעד, רב הונא ורב חסדא ח"א זה הלומד תורה ומלמדה, וח"א זה הכותב תנ"כ ומשאלין לאחרים, בס' שם עולם אות ק"ה הבאתי מבבא בתרא י"ד א שרב הונא כתב שבעין ספרי דאורייתא כו', ובירושלמי כלאים פ"ג ה"א נקרא רב הונא ספרא דסידרא, והנה ידענו שרב הונא עשיר גדול היה (ע' ברכות ה' ע"ב ובכ"מ) ובודאי לא היתה כוונתו להשתכר באומנות זו שכבר בקשו רחמים שהמתעסקים בכך לא יתעשרו (ע' פסחים ג' סע"ב) אך להשאלים לאחרים, ולו נאה לדרוש זה הכותב ספרים ומשאלים, ואם כי הספרים מתקלקלים קצת ע"י תשמישן (ע' בבא מציעא כ"ט ב) ולא הוי הון ועושר בביתו כגבי הלומד תורה ומלמדה שאינו חסר כלום, הנה רב הונא לשתו בפסחים ג"ה ב דלהפסד מועט לא חששו, ויתכן כי זהו ענין שסבירו כד נה נפשיה דרב הונא לאותבי ספר תורה אפוריה (מועד קטן כ"ה א) כי בזה הגדיל לעשות כאמור שכתב שבעין ספרין דאורייתא.

ע"ב, רש"י ד"ה דילמא וכו' ויתומין של אחת מבקשין כתובת

אמן כו', כצ"ל.

גיב ע"א, תוד"ה רצה כו' לפי שהנשים ממהרות למות מן האנשים כדאמר בירושלמי כו', לא אדע מקומו בירושלמי, ולעיקר הענין עמש"כ לעיל יומא ב' ע"א על אמרם אף אשה אחרת מתקינין לכה"ג שמא תמות אשתו כו' עיי"ש.

ע"ב, מי איכא מידי דרחמנא אמר כרא לירות ברתא לא תירות כו', עמש"כ בתשובה שפרסמתי בסוף הס' חסידים שעם הגהותי מקור"ח חסדי עולם לסי' תקס"ט (ע' תקפט—תקצא).

ר"פ אינעסק ליה לבריה בי אבא סוראה, ברש"י: חמיו היה והשיא ר"פ לבנו אחות אשתו, ויעינין בצוואת ר"י החסיד אזהרה כ"ז ומש"כ במקור חסד שם אות ל"ט.

ג"ה ע"א, תוד"ה כתובו ותתומו כו' ור"ת מפרש דאף במתנה חוזר בשטר כו', צ"ל דאך במתנה חוזר בשטר כו' ע' בבא בתרא ע"ז א ובתוס' שם.

אתמר רב זרי' גתן ח"א הלכה כר' אליעזר בן עזריה, וח"א אין הלכה כו', הנה התחילו בגמ' לצדד בתסתים דר' גתן הוא דאמר הלכה מדשמעינן ליה לר"ג דאזיל בתר אומדנא, אמנם לקמן ג"ו רע"א אמרו דתרווייהו לא אולו בתר אומדנא ושוב לא הוכרעה מילתא, ובס' שם עולם הערתי דלר' יצחק בר אבדימי מפרשי ליה שרב הוא דאמר הלכה כראב"ע עיין רש"י שם, וראה בברכות ל' ע"ב איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר הלכה כו' יהודה שאמר משום ראב"ע, וברש"י שם: משום רבינו, ר ב.

ג"ז ע"ב, אלא מאי ימים שנה כו' ואימא חודש דכתיב (במדבר י"א) עד חודש ימים כו', היא פלוגתא דרב ור' נהוראי בנויר ה' רע"א, ושמאל ורבנן דקסרי במגילה ב' ע"א, וצ"לע שלא הביאו מפס' מוקדם בתורה וישב עמו חודש ימים (בראשית כ"ט י"ד), ג"ט ע"ב, לימא מתניתין דלא כבית שמאי כו', ידוע דכשנקטו "לימא" היא דאי נימא כך קשיא לו בגוה, והיא כיון דר' אליעזר איירי בזה והרי הוא שמותי עמש"כ במחקרי ר' אליעזר הגדול.

ס' ע"א, ת"ר יונק תינוק עד כ"ד חודש כו' דברי ר' אליעזר, ר' יהושע אומר כו' אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע, יעוין בעבודה זרה ז' רע"א דרב יוסף אהדר אפיה ממאן דסיים הלכתא ללא צורך, ולכאורה למה הוצרך לקבוע כאן הלכה כר' יהושע בפלוגתא עם ר' אליעזר דמבית שמאי עמש"כ במחקרי על ר' אליעזר הגדול בס' דרכי התלמוד ותידותיו מחקר ח באריכות.

ע"ב, איני, וחסד רב נחמן שרא להו לכי ריש גלותא כו', יעוין בשאלות פ' וירא י"ג דמבואר שרא לה לילתא שנתארמלה או נתגרשה בתוך כ"ד חודש, ומשמע מזה מקודם התירה רב נחמן לאחר, וכשנפרדה מהשני נישאה לרב נחמן ועמש"כ בס' שמות וכנויים בתלמוד מחקר ז הערה ו.

מ"ו ע"ב, האב זכאי כו', בפיהמ"ש להרמב"ם: לפי שנאמר בנעוריה בית אביה כו', ע' בגמ' דלא מסקינן הכי וצ"ע.

מ"ז ע"א, תוד"ה דמסר כו' דהכא איירי שעה אחת לפני יו"ט שהוא כיו"ט לענין מלאכה כו' — ע' מקור חסד לס' חסידים סי' רס"ט אות א.

מ"ח ע"א, תוד"ה ראב"י כו' תימא כרייתא דלעיל דקתני תקנו מזונות כו' דמשמע המזונות דרבנן כו', ע' סוכה מ"א רע"ב התקין ריב"ז כו' אל" ר"י והלא מן התורה הוא כו', מאי התקין, דרש והתקין.

מ"ט ע"ב, עורבא בעי בני, מיוסד על אמרם שקנטר העורב על גח כששלח אותו מן התיבה באמרו נמצא מין אחד כלה מן העולם סנהדרין ק"ח ע"ב, וע' בעירובין כ"ב רע"א שנקטו משים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב, ובנאום הארמתי.

ג' ע"א, ארי"א באושא התקינו המבזבו אל יבזבו יותר מחומש, בספרי הרמב"ם והזהר הערתי שהרמב"ם לא נקט תקנת אושא זו בהל' מתנות עניים גבי צדקה כי אם בהל' ערכין וחרמין פ"ח הי"ב גבי תרמי גבוה שם הוא מסיים שמי שמסור יותר אין זו חסידות אלא שטות, בעוד שבפיהמ"ש ריש פאה גבי צדקה לעני הוא אומר דהוי הפיזור מדת חסידות, ובשטה מקובצת הכא מביא מרש"י מהדורא קמא המבזבו נכסיו להקדש לא יבזבו יותר מחומש, משמע שאם עני לפניו שמבקש לחם אל ימנע גם אם כבר נתן חומש (וע' שו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"ד), וראה בזה ויקרא ט' ע"א יומא חד איערע בית ר' ייסא סבא והוה פריש ניכסוי פלגו למסכניו ופלגו לסחורתא כו', ושם ע"ב בגין כך פליגנא כל נכסי (ס"א פליגנא נכסי פלגא) למסכניו כו', ובגמ' כתובות ס"ז ב קם בזבויה לפלגיה ממוניה, וע' ברכות י"ז א דשנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיווון לבו לשמים, ודייק רש"י: אצל קרבנות הוא במגותו בסופה, כלומר דוקא בקרבנות הוי אחד המרבה ואחד הממעט, אבל בצדקה לעני שאליה הוא נושא את נפשו ודאי שהמרבה עדיף, ויעוין בטור יו"ד סי' רמ"ז שכ' אל יעלה בלבו עצה לומר איך אחסר ממוני ליתנו לעניים, כי יש לו לדעת כו' הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו אלא אדרבא תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב ובחגוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי עליכם ברכה עד בלי די, ואמרו חכמים בכל דבר אסור לבנות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב בתרגומי נא בואת ועל זה העיר מרן הבית יוסף מקורו בפ"ק דתענית (ע' ע"א), ומיהו משמע התם דבמעשר דוקא הוא דשרי לנשויו אבל בשאר צדקה לא, וכן היא בשערי תשובה שער שלישי אות ל' שלא יאמר אדם אנסה בעבודת הצדקה כי במצות המעשרות לבד הותרה הבחינה שנאמר הביאו את כל המעשר וגו' ובחגוני נא בואת, ומבואר בשל"ה הל' צדקה ומעשר דאף שגם בצדקה מתעשר לא שרי לנסות אלא במעשר תבואה, אבל בצדקה לא ונראה דאפילו במעשר כספים נמי לא, דהיכא דגלי קרא דשרי לנסות זה במעשר תבואה כו', הרי שיש הבדל בין מידי דמיון לכסף, שאם כי נצטוינו לתת לעני די מחסורו אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו (כתובות ס"ז ב) אינו מחויב לפור על כך לא כן בככר לחם לעני וכל מידי דמיון.

מכאן ואילך יורד עמו לחייו, ע' קדושין כ"ה א הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו, ובשערי זהר שם הבאתי דר"ל שמוחר לו לסטור לו על הלחי עיי"ש.

בציר מבר שירת לא תקבל כו', ע' להלן ס"ב ב דשהו תריסר שנין בכי רב, ובכך הנכנס בהיותו בן שש יגמור חוק לימודו בהיותו בן י"ח, וכן מצינו כי רב כהנא גמר לימודו ככולא תלמודא בהיותו בן י"ח (שבת ס"ג א), וכן רב חגי (מוע"ק כ"ב סע"א), ואחרי כן היה צריך לשמש גדולי דורו שנמשך עשרין ותרתינן שנין (ע' הגיגה י"ב א, ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה), ובכך גמר בהיותו בן ארבעים לבינה (אבות פ"ה), וזהו שאמרו בסוטה כ"ב רע"ב בן כמה הוי התלמוד ראוי להוראה, בן ארבעין שנין, וע' ב"מ ל"ג א את צריכת לי עד

ניצוצי אור / מרגליות, ראובן בן משה [עמוד 115] {726077}

וישב

לו

(א) וישב יעקב. עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו¹, אבל יעקב ישב אצל אביו בארץ מגוריו כי לו משפט הבכורה. (ב) אלה תולדות יעקב ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו² כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיות הפשט ההגדות וההלכות והדינים על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתים מידות³ של ר' אליעזר בןו של ר' יוסי הגלילי ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל⁴. והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים⁵ אל תרבו בניכם בהגיון, וגם אמרו⁶ העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות, וכדאמ' במסכת שבת⁷ הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינ' כולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים⁸. אלה תולדות יעקב. אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב. והנה זה הבל הוא. כי כל אלה תולדות האמור בתורה [ובנביאים] ובכתובים יש מהם שמפרשים בני האדם ויש מהם רבים שמפרשים בני בנים, כאשר פירשתי באלה תולדות נח. למעלה בפרשת בראשית⁹ כת' ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם ואת חם ואת יפת, ואחרי כן מפרש כי העולם חטאו ונח מצא חן, ואחרי כן מפרש אלה¹⁰ תולדות נח בני בניו, היאך? כי שלשה בנים היו לו וציוה הק' להכניסם בתיבה י"ב חודש, ובצאתם ויולדו¹¹ להם בנים אחרי המבול עד שעולים לשבעים בנים שהיו שבעים אומות, כדכת'¹² מאלה גפרדו וגו'. וכן בעשו¹³ פרשה ראשונה מפרש בני עשו

ו.אלה שמות אלופי עשו למשפחותם למקומותם, אלו האחרונים נעשו עיקר להימנות אלופי עיר ועיר כדכתיב למשפחותם בארץ אחוזתם, וראיה לדבר שהרי בדברי הימים אינו מזכיר כלל אלופי פרשה ראשונה רק אלופי פרשה שניה.

1. בראשית ל"ה, ו': «וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו».
2. יבמות י"א, ע"ב; ודף כ"ד, ע"א.
3. נדפסו במסכת ברכות בשי"ס חילנא.
4. בתחלת תורת כהנים.
5. ברכות כ"ח, ע"ב: «ומנעו בניכם מן ההגיון».
6. בבא מציעא ל"ג, ע"א.
7. ס"ג, ע"א.
8. רש"י: «ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב». ובראב"ע: «והטעם אלה תולדות יעקב, אלו המאורעות שאירעו לו והמקרים שבאו עליו».
9. ה', ל"ב.
10. בראשית ו', ט'.
11. בראשית י', א'.
12. בראשית י', ה'.
13. שם ל"ה, א'—ה'.

נויקין. הלכות רוצח ושמירת נפש פ"ו פ"ז

ברובם שכלו נתן טעם לדבר. ודע דנמחמין מן היה מושך צמעגלה ונפלה עליו והגמו (פטור) ולא ידעתי למה השמיטו רבינו ומ"מ נלמד הוא משאר דיינים שכתב: **יג קצב** שהיה מקצב וכו'. שם קצב שהיה מקצב מני חדל לפניו חייב לאחרי פטור ומנה אורח לאחרי חייב לפני פטור [ומניח אורח בין לפניו בין לאחרי חייב]

בפרק זה. ומה שכתב לו אכן מונחם בחיקו וכו'. סוף פרק כ"ד הרגל. ומ"ש וכן הסומא וכו'. פלוגמא דר' יהודה ור"מ בנמטה פרק אלו הן הגולין וספק כר"י ומפרש בגמ' טעמיה משום דכתיב נלל ראות פטור לסומא: **מז וב"ש** היתה אבן בחיקו והכיר בה וכו'. סוף פרק כ"ד הרגל (דף כ"ו):

נשמת הברזל מן העץ המתבקע וכו'. משנה פרק ב' דמכות (דף ז'): נשמת הברזל מקמו [והרגל] רבי אומר אינו גולה וחכ"ל גולה מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכ"ל אינו גולה ופירש"י מן העץ המתבקע יאל קיסם וזמו למתוק והרגל. ומ"ש וכן הזורק אבן לתמר וכו'. שם (דף ט.) אמר רב פפא דהו מתלוקת רבי ורבנן דהא דמי למן העץ המתבקע ורבינו נראה שאינו מפרש כן אלא מן העץ המתבקע שנשמת נחל דלישא קלי:

פ"ז א תלמיד שגלה לעיר מקלט וכו' וכן הרב שגלה וכו'. פ"ז

ב עבד שגלה לעיר מקלט וכו' אבל אשה שגלתה לעיר מקלט וכו'. בסוף פ"ז דגיטין (דף י"ג):

ג רוצח שנגמר דינו להגלותו וכו'. בפרק אלו הן הגולין (דף י"א): אמר אביי נקיטין נגמר דינו ומת מולטין עלמותיו לטעם דכתיב לשוב לשבת באתך עד מות הכהן ואחרי ישיבה שהיא נזכר הוי אומר זו קבורה. ומה שכתב ובעת שימות הכהן הגדול וכו' נראה לי דאלו רוצח קלי והוא שם הנאשם קודם שמת הכהן הגדול מולטין עלמותיו על קברי אבותיו דכתיב ישבו הרוצח אל ארץ אחוזתו או לו היא ישיבה שהיא נזכר אחוזתו הוי אומר זו קבורה. ומלמדי מונה בספרי רבינו ורוצח שמת בעיר מקלטו קורבים אותו שם ובעת שימות הכהן הגדול מולטין עלמותיו הרוצח משם לקברי אבותיו ע"כ. והוא מפורש כמו שכתבנו: **ד שאר** הלויים השוכנים בעיר מקלט וכו'. מימרח שם (דף י"ב):

ה רוצח שהרג בשגגה וכן לוי שהרג במדינתו וכו'. משנה שם ע"ג:

ומ"ש ולא הרג חוץ מערי הלויים וכו'. שם: **ו עיר** מקלט שרובה רצחנים וכו' וכן עיר שאין בה וקנים וכו'. שם (דף י"ג): וכתב הרמב"ד עיר מקלט שיש בה רוצחים א"ל שיש בה רוב רצחנים ע"כ. ספר מוטעה וזדמן להראב"ד דבני רבינו:

ז רוצח שגלה לעיר מקלט וכו'. משנה שם (דף י"ג):

ח הגולה אינו יוצא מעיר מקלט לעולם וכו'. גס זה משנה שם (דף י"ג):

שם. ובעת שימות הכהן הגדול מולטין עלמותיו וכו'. ומה שכתב לו אכן מונחם בחיקו וכו'. סוף פרק כ"ד הרגל. ומ"ש וכן הסומא וכו'. פלוגמא דר' יהודה ור"מ בנמטה פרק אלו הן הגולין וספק כר"י ומפרש בגמ' טעמיה משום דכתיב נלל ראות פטור לסומא: **מז וב"ש** היתה אבן בחיקו והכיר בה וכו'. סוף פרק כ"ד הרגל (דף כ"ו):

א תלמיד שגלה לעיר מקלט וכו' וכן הרב שגלה וכו'. פ"ז

ב עבד שגלה לעיר מקלט וכו' אבל אשה שגלתה לעיר מקלט וכו'. בסוף פ"ז דגיטין (דף י"ג):

ג רוצח שנגמר דינו להגלותו וכו'. בפרק אלו הן הגולין (דף י"א): אמר אביי נקיטין נגמר דינו ומת מולטין עלמותיו לטעם דכתיב לשוב לשבת באתך עד מות הכהן ואחרי ישיבה שהיא נזכר הוי אומר זו קבורה. ומה שכתב ובעת שימות הכהן הגדול וכו' נראה לי דאלו רוצח קלי והוא שם הנאשם קודם שמת הכהן הגדול מולטין עלמותיו הרוצח משם לקברי אבותיו ע"כ. והוא מפורש כמו שכתבנו: **ד שאר** הלויים השוכנים בעיר מקלט וכו'. מימרח שם (דף י"ב):

ה רוצח שהרג בשגגה וכן לוי שהרג במדינתו וכו'. משנה שם ע"ג:

ומ"ש ולא הרג חוץ מערי הלויים וכו'. שם: **ו עיר** מקלט שרובה רצחנים וכו' וכן עיר שאין בה וקנים וכו'. שם (דף י"ג): וכתב הרמב"ד עיר מקלט שיש בה רוצחים א"ל שיש בה רוב רצחנים ע"כ. ספר מוטעה וזדמן להראב"ד דבני רבינו:

ויפל עליו וימת שיפול דרך נפילה. שהרי דרך נפילה מצוי ברוב העתים להזיק ודבר קרוב הוא להיות. שהרי טבע הכבוד לירד למטה במהרה. והואיל ולא זורו עצמו וחיקו מעשיו יפה בשעת ירידה יגלה. וכן כל כיוצא בזה: **יג קצב** שהיה מקצב והגביה ירו בקופיץ לאחוריו והחזירו לשבר העצם כדרך שעושיין הקצבים כל שימות בהולכה שהיא ההגבהה מלפניו וירידה מאחוריו אינו גולה עליו. וכל שימות בחזרה שהיא עלייה מאחוריו וירידה מלפניו גולה. זה הכלל כל שברוך ירדתו גולה שלא בדרך ירדתו אינו גולה. ואפילו בירידה שהיא צורך עלייה אינו גולה: **יד כיצד** היה עולה בסולם ונשטמה שליכה מתחת רגליו ונפלה והמיתה פטור מן הגלות. וכן המתכוין לזרוק בצד זה והלכה לה לצד אחר או שהיתה לו אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה והמיתה. וכן [א] הסומא שהרג בשגגה. כל אלו פטורין מן הגלות מפני שהן קרובין לאונס: **מז** היתה אבן בחיקו והכיר בה ושכחה ועמד ונפלה והמיתה גולה שנאמר בשגגה מכלל שהיתה לו ידיעה. נשמת הברזל מן העץ המתבקע אינו גולה מפני שאין זה בא [ב] מכחו אלא מכח כחו ונמצא כמו אונס. וכן הזורק אבן לתמר להפיל תמרים ונפלו מן התמרים על תינוק והרגוהו פטור מפני שנפלו מכח כחו וכן כל כיוצא בזה משאר הסיבות:

ירדתו גולה וכו'. משנה שם: **ומה** שכתב ואפילו בירידה שהיא צורך עלייה. שם ברייתא או השלך עליו להביא ירידה שהוא זורק עליה ופירש"י דמרבס לה לתיב גלות עליה והן משמע לישא דכתיבה דנחא קאמר דנחא ונחאין דמינחא חתם קאמר פטור ליה ומדנחי רבינו נראה שהוא מפרש דלפטורא מימיה לה ומ"מ זריך ליישא לדעת רבינו הא שכתבתי בסמוך מני חדל לפניו חייב לאחרי פטור ומניח אורח וכו' עד כאן בעליה שלפניו ולאחריו היך ימפרש לעומתו ומ"מ: **יד ומה** שכתב כיצד היה עולה בסולם וכו'. שם בעת מנייה רבי אבהו מר"י היה עולה בסולם ונשטמה שליכה מתחת רגליו ונפלה והמיתה פטור מעליו עליה או לא ירידה הוא א"ל כבר נגעת בירידה שהוא זורק עליה פירש"י עליה היא או ירידה במר ידיה אולטין והוא היה עוקב בעליה או במר שליכה אולטין והעולה עליה היה דוחקה ומשפילה לפני מטה. ומ"מ הרי נגעת וכו' כתב רש"י הרי נגעת כאן בירידה שהיא זורק עליה והיא רבינו לה לעיל לתיובא ורבינו מפרש איפכא דהא איימינן לה לעיל לטעורא: וכן המתכוין לזרוק בצד זה והלכה לה לצד אחר וכו'. ברייתא כמנחה

א תלמיד שגלה לעיר מקלט וכו' וכן הרב שגלה וכו'. פ"ז

ב עבד שגלה לעיר מקלט וכו' אבל אשה שגלתה לעיר מקלט וכו'. בסוף פ"ז דגיטין (דף י"ג):

ג רוצח שנגמר דינו להגלותו וכו'. בפרק אלו הן הגולין (דף י"א): אמר אביי נקיטין נגמר דינו ומת מולטין עלמותיו לטעם דכתיב לשוב לשבת באתך עד מות הכהן ואחרי ישיבה שהיא נזכר הוי אומר זו קבורה. ומה שכתב ובעת שימות הכהן הגדול וכו' נראה לי דאלו רוצח קלי והוא שם הנאשם קודם שמת הכהן הגדול מולטין עלמותיו הרוצח משם לקברי אבותיו ע"כ. והוא מפורש כמו שכתבנו: **ד שאר** הלויים השוכנים בעיר מקלט וכו'. מימרח שם (דף י"ב):

ה רוצח שהרג בשגגה וכן לוי שהרג במדינתו וכו'. משנה שם ע"ג:

ומ"ש ולא הרג חוץ מערי הלויים וכו'. שם: **ו עיר** מקלט שרובה רצחנים וכו' וכן עיר שאין בה וקנים וכו'. שם (דף י"ג): וכתב הרמב"ד עיר מקלט שיש בה רוצחים א"ל שיש בה רוב רצחנים ע"כ. ספר מוטעה וזדמן להראב"ד דבני רבינו:

ז רוצח שגלה לעיר מקלט וכו'. משנה שם (דף י"ג):

ח הגולה אינו יוצא מעיר מקלט לעולם וכו'. גס זה משנה שם (דף י"ג):

שם. ובעת שימות הכהן הגדול מולטין עלמותיו וכו'. ומה שכתב לו אכן מונחם בחיקו וכו'. סוף פרק כ"ד הרגל. ומ"ש וכן הסומא וכו'. פלוגמא דר' יהודה ור"מ בנמטה פרק אלו הן הגולין וספק כר"י ומפרש בגמ' טעמיה משום דכתיב נלל ראות פטור לסומא: **מז וב"ש** היתה אבן בחיקו והכיר בה וכו'. סוף פרק כ"ד הרגל (דף כ"ו):

א תלמיד שגלה לעיר מקלט וכו' וכן הרב שגלה וכו'. פ"ז

יט אֲדַנִּי שֶׁאֵל אֶת עֲבָדָיו לְאמֹר הֲיֵשׁ לָכֶם אָב אוֹ אִם:

היש לכם אב או אח. ועל אמם לא שאל כי ידע שכבר מתה רחל ולאה.⁹

כ וַנֹּאמֶר אֶל אֲדַנִּי יֵשׁ לָנוּ אָב זֶקֶן וַיֵּלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיֹּתֵר הוּא לְבָדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אָהָבוֹ:

וילד. ב' במסורת. הכא וילד זקונים קטן. ואידך כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי (לעיל ד כג). אמר שאם נניח לבנימין כאן הרי כאילו הרגתי איש, דהיינו יעקב, לפצעי. וילד, דהיינו בנימין, לחבורתי. כי אי אפשר להם לחיות¹⁰ זה בלא זה.

וילד זקנים. חסר, לומר שמסר לו כל מה שלמד מזקנים דהיינו שם ועבר¹¹. ויותר. ב' במסורת⁷. הכא ויותר הוא לבדו. ואידך ויותר יעקב לבדו (לעיל לג כה). מה התם מלחמה, דכתיב ויאבק איש עמו, אף הכא מלחמה שהכין עצמו למלחמה¹².

כג וַתֹּאמֶר אֶל עֲבָדֶיךָ אִם לֹא יִרְדּוּ אַחֲיֵכֶם הַקָּטָן אִתְּכֶם לֹא תִסְפּוּן לְרֹאוֹת פָּנָי:

לא תוסיפון לראות פני. ב' במסורת. הכא. ואידך לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד (דנ"ט יז טו). שאמר להם לא די שלא תראו את פני עוד אלא אפילו בכל הדרך לא תוסיפון לשוב עוד.

כט וּלְקַחְתֶּם גַּם אֶת זֶה מֵעַם פְּנֵי וְקָרְהוּ אֶסּוֹן וְהוֹרְדְתֶם אֶת שִׁיבְתִי בְּרָעָה שְׂאֵלָה:

והורדתם. ב' במסורת¹¹. דין והורדתם את שיבתי. ואידך והורדתם את אבי הנה (להלן מה יג). משל לפרה שאינה רוצה ליכנס לשחיטה, הכניסו את ולדה והיא נכנסה. כך יעקב לא רצה לירד למצרים וכששמע שיוסף שם נכנס מיד (צ"ר פו ז) ¹³.

ל וַעֲתָה כְּבָאִי אֶל עֲבָדֶיךָ אָבִי וְהִנְעַר אֵינָנוּ אִתָּנוּ וְנִפְשׁוּ קְשׁוּרָה כְּנִפְשׁוֹ:

קשורה. בגימטריא תורה. שלמד מפיו תורה¹⁴.

ג. בכת"י מ': להיות. ד. בתורה. ועוד אחר ב"ך (שופטים ט, ה). ה. ועוד אחר לעיל מב, לח וחשיב להו לחד. וחד ב"ך (מ"א א, לג).

וכי כחוך כפרעה" בגי' "אך בך אתחיל" (תו"ה).
9. בס' יד אהרן ביאר שכוונת רבינו שכבר ידע מרבניהם שהרי בבואם לפניו אמרו לו (לעיל מב, יג) "והנה הקטן את אבינו היום" ואילו היה לו אם, דרכו של קטן להיות אצל אמו (ולפי סברתם שלא ידוע לו שאינם מאם אתה הרי מכאן שאמם כבר מתה). וכ"כ הרמב"ן פסוק כ"ז "ואמו כבר מתה לא תבכה לפניו" משמע שידע יוסף.
10. עיין להלן פסוק כב ועזב את אביו ומת, ופירש"י שהכוונה לבנימין ורשב"ם פירש שאביו ימות. ולפי דברי רבינו רמז המסורה על שניהם.
11. הנה לעיל לו, ג לגבי יוסף ג"כ דרשו הכי, אך שם מקורו במדרש וכן ת"א שם: "כר חכים". ואולם במקומנו תרגם: "ובר שיבתיך" וכן לא מצאנו במדרש שיפרשו מלשון "זקנים". ולפי רמז רבינו צ"ל דלאחר שיעקב אבינו סבור היה שיוסף איננו חזר

ומסר כל מה שלמד מן הזקנים, שם ועבר, לבנימין.
12. עיין דברי רבינו בתחלת הפרשה.
13. ויוסף הורד מצרימה וכו' ר' ברכיה בשם ר' יהודה ב"ר סימון אמר לפרה שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת. מה עשו לה, משכו את בנה לפניו והיה מהלכת אחריו על כרחה שלא בטובתה. כך היה יעקב אבינו ראוי לירד למצרים בשלשלאות ובקלורין. אמר הקב"ה בני בכורי ואני מורידו בכזיון וכו' אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד אחריו על כרחו שלא בטובתו וכו'. בס' בן יאיר ביאר המסורה באופן אחר דבא לרמז דהרעה אשר הוא חושב בהורדה הזאת תהפך לטובה ולשמחה כמ"ש והורדתם את אבי הנה להיות שמח לראותני בכבודי. ורש"י פירש ואם ימות זה דומה עלי ששלשתן מתו ביום אחד. וזה נרמז בקרא כי "את שיבתי ברעה" הוא ר"ת "שלשתן ביום אחד" עכ"ל.
14. עיין לעיל פסוק כ. וכ"ה בשולי כת"י נושן

פרשת ויגש

אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי (מר, בז).

ונראה דמטעם זה גם חז"ל אחזו צדקך זה, ובכל מקום נקטו רחל קודם ללאה, אף שלאה הייתה גדולה מרחל [עייניי מה שכתבנו בפ' וילא (כט, טז) בפסוק וללצן שתי צנות וגו'], וגם יעקב נשא ללאה קודם. עכ"ז הקדימו רחל ללאה, כגון צנויר (כג ז) מאן אינון נשים צאהל שרה רבקה רחל ולאה. ברכות (טז ז) אין קורין אמהות אלא לארבע, פירש"י שרה רבקה רחל ולאה. וכן עוד הרבה במדרשים. ועייניי שו"ת תורה לשמה (סימן יט), שכתב בצקשות שמזכירים בהם זכות האמהות, יש להקדים רחל לפני לאה, כמו שמצינו בפסוקים ובחז"ל ע"ש.

בתב הרמב"ן ז"ל, אף שהיו ליעקב שנים רבים וצני צנים, אמר שנים ילדה לי אשתי וגו', הטעם כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל, וז"ש ילדה לי אשתי, כי לא נולדו לי מאשה אשר היא אשתי צרוני רק שנים, ושמתי אהבתי בהם כאילו הם יחידים לי. ולכן יקדים הכתוב רחל ללאה, כרחל וכלאה אשר בנו שמהם את בית ישראל (רות ד, יא), ויקרא לרחל וללאה השדה (לעיל לא, ד), כי היא הקודמת במחשבתו ע"ש. וכן איתא ברות רבה (פ"ז, יג), מה שמקדים שם רחל ללאה, לפי שהיא הייתה העיקר ע"ש.

ונפשו קשורה בנפשו (מר, ל).

דרבנן אם הולך לישא אשה וללמוד תורה. וללמוד תורה, אמר ר' יהודה אימתי צומן שאין מוצא ללמוד במקומו, אבל מוצא ללמוד לא יטמא. ר' יוסי אומר אף צומן שמוצא ללמוד נמי יטמא, לפי שאין מן הכלל זוכה אדם ללמוד. [ורש"י פירש שם, משום שיש רב שמשנתו יותר קדורה צפיון]. וכחז הרדב"ז צביאור דעת ר' יוסי, שאין מן הכלל אדם זוכה ללמוד אלא ממי שדעתו נוחה בו ונפשו מתקשרת בנפשו ע"ש. ובחסדי דוד על התוספתא מו"ק (סופ"א) וע"ז (פ"א ה"ג) כתב, שזה תלוי לפי שורש מחצב הנשמות, שהנשמות שהן משורש אחד זוכים ללמוד זה מזה ע"ש. וכן כתב ההפלאה בפתחא זעירא לספר המקנה (אות מד), שאמרו חז"ל לא מכל רב אדם זוכה ללמוד, אלא מחכם שהוא משורש נשמתו ע"ש. ולפי זה נוכל לומר שיוסף וצנימין היו משורש נשמת יעקב, ולכן מסר להם כל התורה שלמד, ולא לשאר הצנים. וז"ש ונפשו קשורה

בתב צעל הטורים, 'קשורה' בגימטריא 'תורה', שלמד מפיו תורה. ולעיל בפסוק (כ) וילד זקנים, כתב צעל הטורים, 'זקנים' חסר, לומר שמסר לו כל מה שלמד מזקנים דהיינו שם ועבר. ובמדרש צ"ר (פפ"ד, ז) אמרו כן על יוסף שמסר לו כל מה שקבל משם ועבר. וכ"כ רש"י ר"פ וישב (לז, ג). ונראה שאחרי שיוסף נעלם מסר כל זאת לצנימין. וכ"כ צש"ך עה"ת כאן, קשורה גימטריא תורה, שכל תורה שלמד יעקב אחר שהלך יוסף למדה לצנימין. וכן כתב צפירוש רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל, קשורה עולה בגימטריא תורה, כלומר שחציו הוא עליו לפי שהוא מלמדו תורה ואוהב אותו על ענין הלימוד כנפשו ע"ש.

וליהבין מה שפירשו ענין נפשו קשורה בנפשו, שהוא ע"י לימוד תורה. יובן צמש"כ צתשו' הרדב"ז ח"ג (סימן תתקי), צמ"ש צעירובין (מו א), שכהן מותר לו לטמא בטומאה

שנפשו, קשורה בגימטריא תורה, שנפשותם מקושרים ע"י לימוד התורה.
 ויובן צוה גם מ"ש צע"ז (יט א), אמר רבא לעולם ילמד אדם תורה במקום שלבו חפץ בו. והמפרשים הקשו דהרי כבר תניא לעיל בצרייתא אמר רבי אין אדם לומד אלא ממקום

שלבו חפץ בו, ולמאי מייתי הש"ס הך מימרא דרבא. אמנם צילקוט תהלים (רמז תריד) איתא, אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה 'ממי' שהוא חפץ בו, ואח"כ מייתי הא דרבי ממקום שלבו חפץ ע"ש. וכ"כ המהרש"א והעיון יעקב שם לפרש דצרי רבא. וסיעתא לדצריהס מגירסת הילקוט.

והיה כראותו כי אין הנער ומת (מר, לא).

מכלכל את כולם, אמר (להלן מו, ל) אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך, כלומר הוא צעיני קשה כמות שהוכרחתי לבוא לראותך. אמרו במשל הדיוט, אז אחד מפרנס עשרה בניו באהבה וצרכון, ועשרה בניס לא מפרנסים באהבה וצרכון אז אחד שלהם ע"ש. ומוצא בספרים הטעם צוה כנ"ל, משום שאדם הראשון דאג ליוצאי חלציו, ולא היה לו לדאוג עבורו, לכן זה הושרש בצבעו של האדם שההורים יכלכלו את בניהם. וביערום דבש ח"א (סוף דרוש ד' ע' קח) כתב, היש יסורין יותר מזה לנפות לשולחן בניו ע"ש.

פירש"י והיה כראותו כי אין הנער ומת, אציו מנרתו. ברמזי מאיר שצראש ספר אור תורה (ע' ס), מוצא מהגה"ק מאוסטרובצא ז"ל, שאמר לכאורה למה לא אמר כי יש לצניימן עשרה בניס, ואולי ימותו מגודל הצער. ומוכח מזה כי אין הבנים מנטערים כל כך בצרת אביהם, כמו שהאב דואג ומינר על בניו, ולכן הזכיר רק מנרת אציו. והטעם למה הוא כן, לפי שכל הדורות מאדם הראשון הם כשלשלת ארוכה, וטבע האבות ומדותיהם ירשו הבנים דור אחר דור, ואדם הראשון שלא היה לו אז דנצרא מן האדמה, לא היה בלבו מדה זו למסור נפשו צעד אציו, ולא נשתרשה המדה הזאת לדורות הבאים. משא"כ בניס היו לו לאדם הראשון, והיה לו אהבה להם כרחם אב על בניס, ונשתרשה המדה הזאת גם לדורות הבאים ע"ש. וכמדומה שכן כתבו בספרים, גם בטעם שנאת כלת וחמותה המבואר בחז"ל בכמה מקומות.

ובש"ל"ה הק' בשער האותיות (סוף אות ד') כתב, אין רע צעולם כרעה הזו שאב אז חס יסמכו על שולחן בניהם, רע ומר כמות. שמעתי אומרים דרך הלצה, כשצא יעקב למצרים הוא וציתו, לסמוך על שולחן בנו הצדיק שהיה

כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים (מר, לב).

נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה צב' עולמות. ובמס' מכות (יא ב) איתא, נידוי על תנאי צריך

פירש"י ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי, הם כולם מצחוץ ואני

שאלות

הרדב"ז

ותשובות

טז

ומזה הטעם כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות חנוך ומולה וכן הקולור והאסלפליות והרפיה והעריה"ק שנתן לתוכן חנוך מותר לקיימן בפסח שהרי נפסדה לורת החנוך ע"כ. ואסור לאכלן מהם אסורי הגאיה ובשאלתן מלא מהם מן החנוך. אבל שאר איסורין כיון שהפסדה אורחו או שפסל מלאכול הכלב מותר עוד שהרי אין כחן לא טעמו ולא ממנו שהרי אין בו חלק אחד משמים בשר אסור שהרי אין וחתין בו אלא כל דמי. ובמשינו כי הטעם שנותנין בו בשר הפעה כדי שילוך עמו שאר התרופות אל הגב להצילו ודברים הנומיות וכן השכל ונתן כי בשר האפעה לא ירפא נפיקחו או שאר ארסות אלא כיון שהוא ארס ממנה אל הגב ויוולך עמו שאר התרופות ומזה הטעם יתחייב שיטחו בעריה"ק דבר מעט. וכמו בהגה"ט צמיומיו פ' י"ד מהלכות מלכות אכורות ואם ציטלו הרופא השכן בשמים בדברים אחרים מותר כשיצטלן העכו"ם ואפילו להתחלה אבל אם האסור צעין אפילו חצי שיעור אסור מן התורה ע"כ. ועוד שהרי מעריצין בו דברים גורים ואין זה דרך הגאיה וב"כ הרמב"ם ז"ל פ' ה' מהלכות יבדו התורה ח"ל אבל שלא כדרך הגאיה כגון שצוין לו דעים או מלוגמא וחנוך או מערלה או משקין אורחו דברים שיש בהם מור משובע עם איסורי מכלל שהרי אין בהם הגאיה לחך הכי זה מותר אפילו שלא במקום כהנה ואע"כ דתם אידיי כשם בהם חולי ה"ו אין לך אדם שאוכל העריה"ק אלא לנודך ענין שהוא גילי כחבב האכמיומא או הכען וכיוצא וכוון שהדבר דעו שאם לא יאכל העריה"ק יחלה ויבא לידו כהנה כחולה שאין בו כהנה דמי אפילו שבאותה שעה אין בו חולי וכיוצא בזה אמרין לגבי קמיט. והו דבשר האפעה גדולי אינני מיניה אי משום דמחויבי אי משום כהנהא וכתב הרשב"א ז"ל ח"ל דברים האלוים שפסו על אדם קאה בהם כמלכות חבובים ויחשוין קבל אדם גדל מהם מוחסין אפילו יתערבו בתבשיל ונמחה גופן לחבו אס הסיוד רבם עליו ויחדין ומ"מ כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסנת בודק ומסכן ע"כ. ויכל הכי טעמי ג"ל שהמוס"ק והעריה"ק אין בהם לך איסור. והו דאין עיקרן של אלו לאכילה אלא לתרופה ולא גזרי בהו רבנן ואיסורא דאורייתא לית בהו אפילו לדעת מי שירצה להחמיר ואע"כ דקו"ל דכל העשוי ליתן טעם ענין תבלין או להחמיק כגון שאור לא בטיל הני. לית בהו האי טעמא כלל שהרי הנוס"ק אינו אלא לרפא ובשר האפעה בעריה"ק אינו אלא מוציל וכוון שבהנו. ואפי' הינוא שהוא מרפא ממש מ"מ לא לטעמי עבדיו ליה וק"ל. לפיכך אין חיי רואה באלו מקום חשש אבל בפסח אסור לאכול העריה"ק אלא ח"כ חולה שיש בו כהנה דא"ר יוחנן בבל ונתרפאין חוץ מעני אשרה אפי' שהם איסורי הגאיה ואפי' דרך הגאיה דאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש חוץ מעני"ט, ונ"ע וש"ד והגדהא לע"ד כתבתי :

אלו כלום לפעוה שאומרים שהם קופסוין אומר שכבר החזיקו לפרוע עמהם שלשה שנים והביאו להו זכר לנדר מההיא דפ' מקום שנהגו דברים הנומרים ואחרים נהגו בהם איסור וכו' ועוד כתב כיון שאביו של ר' יהודה הנ"ל היה מתפלל וקרב עמהם היו מנהג עפ"י תלמוד חכם ואינו רשאי להחירו ועוד שהיה לו לתפוס בדרכי אביו והביאו זכר לנדר מההיא דבני צינן. ולפעוה שהגיה אחר שלא הסכימו בו רוב טיפי העיר והביאו לרואה להם מלאתה השונה הכתובה במרדכי בשם רבי"ה ז"ל בפ"ק דבתרא עוד הביא ההיא דרבאין בני העיר להסיע על קיומם. ומה שכתב עלה ב"ת (ח"ל) ובאל מה דעתינו בזה אם יש בעצמה רבי יהודה אבולאפ"ס ממש או לא :

תשובה מה שיש לעיין בשאלה זו הוא אם יכולין ר' יהודה וחביריו להפריד מעל הקבל המעריביים להתפלל לעומתם או ללכת להתפלל בקבל אחר כיון שהחזיקו להתפלל עמהם ואביו היה מתפלל עמם כאשר כתוב למעלה. עוד אם יכולין לומר לא נפרע עוד עמם שאבותינו היו מספרד. עוד אם יכולין לומר מה שיטלה עלינו ממוסין וארנוניות יבנו אותנו מעל הקבלם ויוסיפו על הקבל הספרדים ונעקף עמהם לכל דבר. עוד אם יכולין לתת הגדקה והתמיד עם אחיה קבל שירעו ואם יש חילוק בין התמיד והתדיר והלאה היתכן לענייני מדיי שבת בשבתו לשאר החדשים והכרעות או אם יבאפו אותה לתת להם כנהחלה. עוד אם יש ממש בבער שצדק כיון שלא הסכימו כל טיפי העיר ואם יש חילוק בין הרוב לכל. עוד אם דומה שטר זה לשאר ההכמות של הקבלות שכתוב בו שקבלו עליהם החמומים שבעושה חמורה שלא יחלקו על ר' יהודה וחביריו שום מם אלא הם יעברו על עומם בלחמה ובחמונה וישערו כפי לורך הקבל יו"ו. עוד אם יתיארה להתפלל לעומם יבעל הנאי זה אם לא. עוד אם ינמדו וטיפי הקבל אמין ומלאו קאת מוס חמומים בבער הרשון והטיפי טם מי ינמו עם הרשונים או עם הארנונים. עוד אם יש חשש שבעוה לאותן שחממו גם בעטר השני ודאיחי להחייב הדבור בכל הפרטים מפני שהם דברים נוסגים תמיד. גרסין בפ' אין עומדין. אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיהיה או שחיה או מריצה ולא מתוך כעס והו גרסין ר' חיינא ביומא דריתאח לא הוה נולגי פי' ביום שהיה טועם. הו גרסין כל שאין דעתו מיושבת עליו אל תפלה. הו גרסין שמואל לא הוה מתפלל בביתא דרית בים שברא ונפני הרים שהיו עוררו ומונעו מלהתכין. למדת מכל הני שלא יתפלל אדם לא במקום שטורד מחשבתו ולא בזמן שצפול את עוונתו ומונעת היחיד או הרבים שיש לכס איצה או שחיה או כעס או מריצה עם הוצור אין תפלתא דרואה ואסור להם להתפלל שם שמתכנתו עבודה ולא יוכל לבין תפלתא וב"ש אם מנעוסיין אותו על פניו תמיד וב"ש אם כעס הוא עם מנעוסיי הקבל ואי לא דמייכתפניא הוה אמינא דעב ליה להתפלל ביחוד מלהתפלל בתורת בני אדם שאין דעתו נוחה מהם. עוד יש טעם אחר דאין רואי לאדם שיתפלל אלא במקום שלבו חפץ. כי היכי דאמרין אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ וטעמו של דבר כי בביעי סאדם אל מי שדעתו נוחה בו נפשו מתעוררת אל הכוונה השלימה ודעתו מתרננת ולבו נחמה עליו אז רוח ה' כעין שאמרנו בנבואה :

עוד אמרו בספרי החכמה כי בביית האדם מסתוין אל רבו ומתן אליו לבו חתקשד נפשו בנפשו ויחול עליו מהשפס אשך עליו ויהיה לו נפש יתירה חיה בקרא אלאם כוד העינוג בחיו שיהיה חיה הוא שאמרה והיו עיניך רואות את ענייך וחו והחייבו שם עמך ואלאתי מן הרוב וכו' וכן התהלל רבינו הקדוש שאם היה רואה את פני רב הים ננועי למדרגה עליונה וב"ש אם כרז מחמין גם הוא וקרא זה אל זה להשפיע חיה לקבל ומש"ה אמר ר' יובי לא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה ומכאן התירו שילך אדם למקום אחד ללמוד תורה אפי"פ באביו אומר לו שלא יך ועובד מזהו אביו שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה וזה הטעם בעלמו בתפלה כי בביעי האדם אל אמוכיו או לקרוביו או לרבו או למי שדעתו נוחה שטר מחמתה הקבל ע"כ. והשאל גמר אומר שאין בשתי הטעמות

דבר שהשכל מורה עליו והספק הכפ' . וא"ת הא אמרינן דליתו דומה קלום המלך והסדרתו במתקלם באנשיכ מדונים לקלום שהוא מתקלם באנשים מעטים וכפי אמרינן לענין מגלה והלל וזכרות ולענין תפלה וקרא כתיב ברוב עם הדרג מלך וכתיב נמי הן אל כביר לא ימאס ובעלמא יחיד ההולך להשפיל בב"ה אחרת הרי נחוסף על אותו הקהל ואיכא הכי ברוב עם אבל צבור המתהלך אצ"פ טרה רשאים הואיל ואיכא עדה כגל אחד מהם מ"מ לא יפה טשין דברוב עם הדרג מלך וכדכתיבנא . הא לא קשיא דכיון שהם לבוח הלוקים אין קלום עולה יפה ולפיכך נהגו בכל גלילות ישראל שכל בני עיר ולבן אחד עושין להם קהל בפני עצמו ולא יתערבו עם אנשי עיר וזבין אחד ולא היה אחד מהרבנים שמיאס בירם כי בחלוק המקומות והלשונות יתחלקו הלבנות ואין קלום עולה יחס ובהיותם כולם בני עיר אחת ולבן אחד יהיה השלום מתוך ביניהם לפי שכל אחד מכיר מקומו ועירו . ולא תקשה נמי מהא דאמרינן כל הקובץ מקום לתפלתו כו' דככל מקום שהוא מתפלל לשם קובץ מקומו בין שיהיה פירוש המקום בבית הכנסת עלמנו או שיהיה פירוש בית הכנסת להתפלל בו הרי דליתו מקום קבוע הוא כדכתיבנא לאשקיע שלא יתפלל היום בב"ה זה ולמחר בב"ה אחר . הא למדת שיכול היחיד ללכת להתפלל במקום שלבו הפך אשילו היה אצו רגיל להתפלל באותו מקום דאדרבה ממקום שגאת בזמן שיהיה אצו ז"ל גם שיהיה דעתו רחבה ונפשו תפסה אצל אחר שמה ונחמדה אינם ללכת למקום אחר עדיף טפי . אבל אם הסכימו הקהל מפני תקנה עניינם שלא יא' שום אחד מהם להתפלל אצל אחר וכל פני הכנסתה דרשאין בני העיר להשיע על קולותם הואיל וכל קהל וקהל מחוייבים לפרנס העניים (*שלא דמי לי בני העיר מכל בני הקהל הואיל ומחולקים לכל דברים) ועדיין יתבאר אם הסכימו זו לדין חבר עיר או לא . וכבר נשאל מלפני אחד מגדולי הדור ז"ל על מקום שנתקבץ שם ארבעה קהלות וקהל אחד מהם עשו הכנסתה שלא יא' אחד מהם להתפלל חוץ ממני תקנה ענייניהם לפי שהיו מחילוקים בכל ענייניהם בדרקות ובמשי וארנוניות ויאלו להתפלל בקהל אחר גם מחמתם שלא עשו הכנסתה ואלו להתפלל באותו הקהל עלמנו ושאלו האם טובי העיר אותם הקהלות בלא עשו הכנסתה כשרים לדון בין שתי הקהלות או לא לפי שהם נוגעין בדבר השיע כיון שלא עשו הכנסתה אינם נוגעין בדבר למדת מנהגם שאלו הכנסתה רשאין לאח להתפלל . ואותם שסמכויות אינם רשאין לעבור על הכנסתה דאי לת"ס גם שני הקהלות נוגעין בדבר הם כיון שיכולין לבוסן להתפלל עמהם ולא מלא הרב הכניס טעם לומר שהם נוגעין בדבר אלא מטעמה דכתיבנא דברוב עם הדרת מלך ויחמא לכו שיהיו רבים בב"ה שלהם דבכפי יחמא לכו עפי . וכל זה בזמן שגולם לב אחד הוא שקילוסן עולה יפה . אבל אם חלק לבס יותר עוב הוא שיתפללו כל כה לעצמם ולא שייך הכא לא חזקתו ולא חזקתו אבותיו כדכתיבנא . ולא העטם בדברי לומר שהיו כושר ששתלוקה עובם ח"ו דקרא כתיב חבור עלבים אפרים הנה לו חלק לבס עתה יאשמו וגו' אלא לדין להשתלב שיהיו לב אחד לאביסם שבשמים ואם אי אפשר אלא שחמיד סב מתקובעין וסב במחלוקת דחה סרע נמישועו :

ורענין תאמס וארנוניות אין ענינתם לומר קבועין או כלום נכמה נעמיים חרל לפי שכבר נהגו להיות פורעין עם המערביים ולא בחזקת ג' שנים הליא מלתא כאשר חשבת אלא אם פרשו עממם תלתא זימני אשילו בתרם א' היו מנהג ואם לא פרשו עממם ג"כ אשילו עברו כמם שנים לא היו חזקה כי חזקה זו לא הליא נשנים כחזקה הכתים והקרקעות וזה ברור מאוד . ואשילו אח"ל דהדין עממם שהם קבועין מנהג מבטל הלכה ולא חיימא מנהג שנתעשה על ידי העמים אלא אשילו מנהג החמרים והספנים היו מנהג ויש לומרך עליו כנגד הטלכס כדאיתא בדהיא פ' הגול בתרא וזא"ז דלחננו כל הספוסים דמנהג שאינו של ותיקין אינו מבטל הלכה וכל מנהג שאין לו סמך אינו אלא כעושה בשיקול הדעת מ"מ בענין כנסים והארנוניות וכל כי האי גוונא כ"ע מודי דלחילין בחר מנהג שנהגו בו מוקדמת דנא והרואים מההיא דהספנין והחמרי דפ' הגול בתרא וכן כתב רבינו בחשוכה וכ"כ במרדכי (* נראה הנהגה . דבני העיר רשאין להשיע על קולותם הי' כל זמן שהן קהילה אחת . אבל אם נפרדו קהילת ועשה מהם קהילה אחרת לכל דבר אין על אלו גלום . דמם לי עמי עירום או עמי קהילת בעיר אחת :

בשם הרמב"ן ז"ל וכן כתב הר"ד ישראל בשחשובותיו וכן הוא ז"ל טעם לדבר שכל ענייני המסים וכן אורכי החמרים והספנין דמלאכי בשירא וכן דבר שרבים מאזרפים יחד לריכין למיזל בחר מנהג דידרו וכפי הסדר ששוסין לענין דאי מארכות לכו למיזל בחר דין חורה בכל דבר לשולם תהא מריבה ביניהם משום הכי מעיקרא מחלי אהדרי לחר על דין תורם וגמרי ומקני למיזל בחר מנהגא וטעם נכון הוא . עוד נ"ל טעם אחר דממסים לחילין בחר מנהגא . דגרסינן בפרק מי שמת שהוא דמי כלימא דסדור כי מלכא ארבוני ואחסטרוגי אמר ר' ינאבו ארבוני פלגא ואחסטרוגי פלגא מעיקרא כי סו כתבי ארבוני כתבי ואחסטרוגי סו מסייעי בדיהיו ארבוני וידע מלכא דהו קא מסייע השתא מאי דקאמר דכתיבי ארבוני ואחסטרוגי למימרא דהי פלגא והי פלגא ע"כ . שמעינן מינה דאצ"ג דלא סו כתבי מעיקרא אלא ארבוני אצ"פ הו מסייעי אכטרוגי משום דהכי נהגו שמעינן נמי דאצ"ג דלמר מלכא דליחבו ארבוני ואכטרוגי לא מני לבטל מנהגא אי לאו דמעיקרא ידע מלכא דאכטרוגי סו מסייעי בדיהיו אצ"ג מאי דכתיבי השתא ארבוני ואכטרוגי הכי קאמר דליחבו הני פלגא והי פלגא דשמעינן מינה נמי דכי האי גוונא דינא דמלכותא דינא וכל גדול יהיה בידך בכל ענין המסים והארנוניות הכל כמנהג המדינה וכל הבא לשנות עליו דרשים . והצבור המחוקקים בדבר היחידים לדין להביא רשאי בענין המסים וכן כתבו כל גדולי המורים וסמור עיקר זה . עוד ים טעם אחר משום דינא דמלכותא דינא ומנהג המלכות הוא שפורעין כל המערביים יחד והסמיי"ן לבדם והמגרים לבדם וכן בכל טאופ"ה וטאופ"ה . עוד אינו אומר כי מן הסתם הקופסין בכלל המערביים הם חשונים שהם הם היו מנדרים של קטאלוניה וזה קרוב לק"כ שנה בימי ריב"ש וכבר נשחקת מהם לשון הלגו ומנהגו . עוד ים זה חיקין הקהלות שאם לא כן כל אחר יאמר אבותיו בזה מלך אחרת וזה אפרע עממם אלא עם קהל פ' ומלא לריכין לעשות ערכין חדשים בכל פעם ופעם ולנכות מאלו ולהאפיץ על אלו ואין לדבר כוף ונמשך ממנו בלבול גדול אלא מה שנהגו כהו ואין לומר כי בטעות נכנסו הקהל המערביים שרי יודעין היו יחוסן ומשפחתן ואשילו אח"ל דעשו כיון שנהגו נהגו וזמנו שכתבי למעלה ואין לו לבלבל הקהלות ולעשות ערכין חדשים :

ורענין החמיד וספוסה והלדקה וכל אורכי העניים דין אחד להם בפת ואין לומר כי בטעות נכנסו הקהל המערביים שרי יודעין היו יחוסן ומשפחתן ואשילו אח"ל דעשו כיון שנהגו נהגו וזמנו שכתבי למעלה ואין לו לבלבל הקהלות ולעשות ערכין חדשים :

ורענין הגדדים והבדבות כגון לענין לקנות ס"ס או רימונים או שלא בא בחיוב ולא היו יכולין לכוף אותה על ככה גם יכול לומר למקום היה אי דואה ליתן ואין זו לריבה לפנים :

ורענין השער אשר בידם אם יכולין לבטלו ולכוף אותם שפרעו עם הקהל כפי מה שיעריבו אותם ל"ל שיכולין לבטלו מכמם טעמים חדא ממקום שגאת כיון שהסכימו רוב טובי העיר ואי ראיתי השער אכר בירם והשער הבני המבטל הראשון רוב צווי העיר אשר היתה הכנסת הקהל על פיהם באוחו זמן חחומים על השער הראשון . ומה שטענת שהיו מקלח יחידים מערערין בדבר אין צערעור כלם שאם תהא חושש לוח מעולם לא תסיה הכנסתה לשום קהל וכן כתב הר"א ש"ז"ל בחשוכה . ונ"ל דע כי על כל ענין של רבים אמרם תורה אחרי רבים להכנות ועל כל ענין שהקהל מסכימין הולכין אחר הרוב ויחידים לריכין לקיים כל מה שסיכמו עליהם הרבים דאם לא כן לעולם לא יסכימו הקהל על שום דבר אים יהיה כח ציד היחידים לבטל הסכמתם וכן אמרם תורה בכל דבר